

GÖLLESZ VIKTOR ÓVODA, ÁLTALÁNOS ISKOLA, ELŐKÉSZÍTŐ SZAKISKOLA ÉS EGYSÉGES GYÓGYPEDAGÓGIAI MÓDSZERTANI INTÉZMÉNY

OM: 200540

ÓVODAI NEVELÉSI PROGRAM

2016.

Óvodai nevelési program

Göllesz Viktor Óvoda, Általános Iskola, Előkészítő Szakiskola és Egységes Gyógypedagógia Módszertani Intézmény
1161 Budapest, Érsekújvári utca 7-13.

1. A KORAI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS, GYÓGYPEDAGÓGIAI ÓVODAI NEVELÉS INDOKOLTSÁGA 5

2. AZ ISKOLÁSKOR ELŐTTI NEVELÉS RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE 6

3. A GYÓGYPEDAGÓGIAI ÓVODA NEVELÉSI KONCEPCIÓJA 7

3.1. A FEJLESZTÉS LEGFONTOSABB TERÜLETEI: 8

3.2. AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT, AUTIZMUSSAL ÉLŐ ÉS HALMOZOTTAN SÉRÜLT SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ GYERMEKEK FEJLESZTÉSE 8

3.3. AZ AUTIZMUSSAL ÉLŐ GYERMEKEK 9

4. FEJLESZTÉSI CÉLOK 10

5. TARTALOM 11

5.1. FOGLALKOZÁSI FORMÁK A GYÓGYPEDAGÓGIAI ÓVODÁBAN 11

5.1.1. A FOGLALKOZÁSOK HETI RENDSZERESSÉGE 12
5.1.2. SZOKÁSOK KIALAKÍTÁSA 13
5.1.3. A SZOKÁSOK KIALAKÍTÁSÁNAK TERÜLETEI 14
Az egészséges életmódra nevelés 14
A közösségi élet szokásainak megalapozása 15
Munka jellegű tevékenységek 15
Hagyományok kialakítása 15
5.1.4. KÉPESSÉGFEJLESZTÉS A CÉLZOTT FOGLALKOZÁSOKON 16
Mozgásfejlesztés 16
Az értelmi fogyatékos gyermek mozgásának jellemzői 17
Az óvodába kerülő gyermek mozgásának jellemzői 17
A mozgásfejlesztés feladata 18
A mozgásfejlesztés területei 18
Játékos utánzó gyakorlatok 19
Az alapmozgások kialakítása, korrigálása 19
Mozgásos játékok 21
Elvárások az óvodáskor végén 21
Anyanyelv 22
A sajátos nevelési igényű értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek beszédfejlődési sajátosságai . 23
Az óvodába kerülő gyermekek beszédfejlődési sajátosságai 23
Az anyanyelv (a beszédfejlesztés és környezetismeret) foglalkozás feladata 23
Speciális feladatok: 24
Témakörök a környezet megismerésére 24
A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója 26
A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek beszéde az óvodáskor végén 27
Játékra nevelés 27
A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek játékának jellemzői 28
A játék helye a sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek nevelésében 29
Megtanulandó játékok 30
A játékeszközök kiválasztásának szempontjai 31
Elvárások az óvodáztatás végén 32
Vizuomotoros fejlesztés 32
A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek vizuomotoros készségének jellemzői 33
A vizuomotoros készség fejlesztésének feladatai 34
Az ábrázolás, alakítás fejlesztésének lehetőségei 34
Elvárások az óvodáskor végén 35
Zenei nevelés alapjai 36
A zenei nevelés helye a gyógypedagógiai óvodában 37

Elvárások az óvodáztatás végére ... **38**
Egyéni fejlesztés ... *38*
A mozgásfejlesztésre irányuló gyakorlatok ... **40**
A beszédindítást segítő gyakorlatok ... **40**
A megismerő tevékenység fejlesztését szolgáló gyakorlatok ... **40**
A vizuomotoros koordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok ... **40**
Kiegészítő speciális terápiák ... *41*

6. SZERVEZETI ÉS IDŐKERETEK ... **41**

6.1. FELVÉTEL AZ ÓVODÁBA ... **41**

6.2. AZ ÓVODA NAPIRENDJE ... **42**

7. ELLENŐRZÉS, ÉRTÉKELÉS ... **43**

7.1. A GYERMEK FEJLŐDÉSI ÜTEMÉNEK ELLENŐRZÉSE ... **43**

7.2. A PROGRAMELLENŐRZÉS ÉS ÉRTÉKELÉS RENDSZERE ... **44**

Értékelőlap ... *45*
Strassmeier fejlődési skála ... *51*

Bevezető

Az intézmény neve:

Göllesz Viktor Óvoda, Általános Iskola, Előkészítő Szakiskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény
1164 Budapest Szabadföld út 7.

Az intézmény telephelye:
Göllesz Viktor Óvoda, Általános Iskola, Előkészítő Szakiskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény - Érsekújvári utcai Tagintézmény
1161 Budapest Érsekújvári utca 7-13.

Az intézmény felügyeleti szerve:
Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Fővárosi Tankerülete

A gyermekek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján nyernek felvételt. Ebben az értelemben a gyógypedagógiai óvoda, "bemenet szabályozott" intézmény.

A nevelési program készítésénél figyelembe vettük:

- 2011. évi CXC törvényt a köznevelésről
- 32/2012 . (X.8.) EMMI rendeletet a sajátos nevelési igényű gyermekek az óvodai nevelésének irányelvét és a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvét
- az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramját
- a Rosta Katalin által szerkesztett korai fejlesztés és speciális óvodai nevelés programját: Add a kezed! címmel
- Balázs Anna: Az autista gyermekek az óvodában és az iskolában IN: Dr. Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek

Mindezek a helyi adottságoknak megfelelően valósulnak meg.

1. A korai segítségnyújtás, gyógypedagógiai óvodai nevelés indokoltsága

A köznevelési törvény biztosítja, hogy minden sajátos nevelési igényű sérült, akadályozott fejlődésű gyermek születése pillanatától, illetve a szülők igényeihez alkalmazkodva, támogató segítséget kapjon.

Olyan segítséget, amely hatékonyan mozdítja elő a szervezet érését, integratív funkcióinak, belső erőtartalékainak kibontakoztatását.

Ahhoz, hogy a sajátos nevelési igényű, speciális nevelési szükségletű gyermek eredményesen illeszkedjen be a többségi közösségbe, hogy saját képességeinek megfelelően fejlődjön, orvosi - gyógypedagógiai - pszichológiai segítségre van szüksége.

Washingtonban, 1996. június 1-jén a Sérült Gyermekek Szolgáltatásairól szóló IV. Nemzetközi Konferencián az alábbi határozat és minden országnak szóló ajánlás született:

Minden családnak és értelmi sérüléssel élő **gyermeknek joga** és **szüksége** van arra, hogy

- a társadalom teljes jogú tagja legyen, tudása, képessége szolgálja a közösséget, amelyben él;
- ennek érdekében **teljes jogú tagként** vegyen részt az **óvodában,** iskolában, szociális gondozásban, egészségügyi ellátásban, pihenésben, szabadidő eltöltésében stb.
- a gyermek optimális növekedése, fejlődése érdekében a lehető legkorábban és ettől fogva megelőző, **élethosszig tartó támogatást**, szolgáltatást kapjon;
- olyan **szolgáltató rendszert** kell kifejleszteni, amely **tiszteletben tartja az embert**, a családot, a kulturális különbségeket és **megengedi**, hogy a **család** a gyermekének legmegfelelőbb szolgáltatást **választhassa;**
- biztosítja a család - szakember **egyenrangú együttműködését** a gyermek gondozása **szolgáltatása tervezésében**, döntések megvalósításában, a **stratégia**, a **szabályozás alakításában**, a **programok megvalósításában**;
- biztosítja a **meglévő szolgáltatások** rendszerének **összehangolt működését**, annak érdekében, hogy a családok lehetőleg a lakóhelyükön juthassanak hozzá;
- a társadalom ismerje meg, legyen tudatában annak, hogy az eltérő képességű emberek mindannyian hozzájárulnak saját közösségük életéhez.

A köznevelési törvény biztosítja a lehetőséget mindezek megvalósításához.

A családközpontú gondoskodásnak a gyermek és a környezet szükségleteit figyelembe véve a szülőben a kilátástalanság helyett a **fejlesztő beállítódást** kell kialakítania.

Az együttműködés akkor lehet hatékony:

- ha a segítséget nem erőszakolja rá a családra, de ha kérik, azonnal segít a szakember;
- ha a komplex gyógypedagógiai - pszichológiai - orvosi diagnózis korrekt, de nem csupán deficitleltár, hanem esélydiagnózis;
- ha a szakember ismeri a szülők igényét, a család életkörülményeit, lehetőségeit;
- ha partnerként és nem pácienskénti kezeli a szülőt;
- ha azt igyekszik segíteni, hogy az anya helyesen és hatékonyan értelmezze gyermeke viselkedését, reálisan ismerje gyermeke állapotát, fejlesztésének lehetőségeit, korlátait;

- ha figyelembe veszi, hogy a gyermek spontán tanulása is sérült, ezért tudatosan törekszik a tanulási helyzetek kiépítésére;
- ha olyan fejlesztő programot állít össze, amely nem funkció tréning, hanem szociális tanulás.

Ezért a programnak gyermekre lebontottnak kell lennie a kis lépések elvét, az állandóságot, a folyamatosságot kell szolgálnia.
"A nevelés nem csupán szocializációs aktus, hanem perszonális és szociális integrációs folyamat, amelyben a személy (az én) alkotó szerepet tölt be, még akkor is, ha fogyatékossága bizonyos fokig gátolja ebben" írja *Otto Speck.*

2. Az iskoláskor előtti nevelés rövid történeti áttekintése

Ahhoz, hogy a sérült gyermek szocializációja eredményes legyen, s e folyamatban maga is egyre aktívabban részt tudjon venni, a család, a gyógypedagógus segítő támogatásán túl, a **"befogadó" társadalom szemlélet-változására** is szükség van.

Az elmúlt negyedszázad sok tekintetben előre lépést mutat – a korai fejlesztés, óvodai nevelés terén, - de sok, ma még megoldhatatlan feladatot jelöl ki az elkövetkező időkre.

A század elején *Ranschburg Pál* és *Tóth Zoltán* már megfogalmazták, hogy a fogyatékosokról való gondoskodásnak a bölcsőtől a sírig kell tartania, de még nagyon hosszú az út a megvalósulásig.

Az első gyógypedagógiai óvoda 1951-ben létesült Magyarországon.
A 60-as évek elején 3 óvoda működik.

1966-ban jelenik meg az első gyógypedagógiai óvodai program "Nevelőmunka az értelmi fogyatékosok óvodáiban" címmel. Ez osztott és osztatlan csoportokat különböztet meg, anyagot közöl az "imbecillisek" kis és nagy, illetve a "debilisek" kis- és nagycsoportja számára.

Az 1970-es évek nagy változása az értelmi fejlődésükben gátolt gyermekek szelekciója. Az enyhe értelmi sérültek a "normál" óvodában maradnak, a gyógypedagógiai óvodákban pedig az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek kerülnek egyre nagyobb számban.

A mi kerületünkben a gyógypedagógia óvodai nevelés – fővárosi viszonylatban is – elsők között indult el az 1969/70-es tanévben. Az akkori Kisegítő Iskola (Szabadföld u.) egyik tanterme lett berendezve óvodai szobának, így igen kezdetleges, nehéz körülmények között működött, 2 gyógypedagógus és 1 gyermekfelügyelő látta el a feladatot. Később külön épületbe (Könyvtár u.) költözött az óvoda, ahol egy önálló csoport működött. Majd ismét költöztünk, (Rákosi út) ahol már sokkal jobb körülmények között végeztük munkánkat. Idővel ideköltözött az összevont alsós foglalkoztató csoport is. Majd ismét költöztünk (Érsekújvár u.), ahol a Foglalkoztató iskola egy csoportja volt az óvoda. Ezzel megvalósult az, hogy a középsúlyos értelmi fogyatékosokkal egy épületben lehettek kicsik, nagyok, felnőttek (ÉNO).

Az 1980-as évek az óvodai hálózat lassú szélesedését hozzák.

Ez időben Budapesten 8 hasonló óvoda működött, az országban élő értelmileg akadályozott óvodáskorú gyermekek 27%-a nyert speciális óvodai elhelyezést.

1982-ben megjelenik a középsúlyos fokban akadályozott gyermekek óvodai nevelését szabályozó "Nevelési program a foglalkoztató iskolák óvodai tagozata számára" című mű, illetve 1985-ben az ehhez szorosan kapcsolódó kézikönyv. Ugyanakkor egészségügyi gyermekotthonokban, normál óvodákban is létesülnek sérült gyermekeket nevelő csoportok.

Egyre differenciáltabbakká válnak a gyógypedagógiai-pszichológiai vizsgálatok, egyre fiatalabb korú gyermekekre terjednek ki. A létrejövő tanulási képességet vizsgáló szakértői bizottságok, a külföldi tapasztalatok, a szülők igényei alapján kezd meghonosodni a korai fejlesztés. Az 1970-es évek egy-egy elszigetelt próbálkozásából lassan az egész országban alakulnak fejlesztő csoportok.

Az elmúlt évtizedekben megindult egy folyamat, melynek legfontosabb jellemzője, hogy a **sérült gyermeket is elsősorban gyermekeknek** tekinti, aki valamilyen "mássággal" bír. Ennek a gyermeknek is **joga van** a szeretetre, az emberi kapcsolatokra, a védettségre, a biztonságra, a megértésre, az ember méltóságának tiszteletben tartására. Joga van az önkifejezésre, a megértésre.

Ha mindezek nem biztosíthatók számukra a szocializációs folyamatban, akkor a "sérülten is emberi létforma kibontakozásának esélyétől fosztjuk meg őket".

A gyógypedagógiai óvoda a szocializációt segítő folyamat egyik állomása lehet.

Vannak gyermekek, akik nevelésében kihagyhatatlan állomás, vannak, akiknél átmenet -- integrációra felkészítő -- vagy a sikertelen integráció utáni fejlesztő intézmény, és vannak sajátos nevelési igényű - értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban akadályozott - gyermekek, akiknél nem indokolt ennek az intézménynek igénybevétele.

Bárhol is nevelkedjen azonban a 3-7 éves sajátos nevelési igényű - értelmi fogyatékos - óvodáskorú gyermek, fontos, hogy speciális nevelési szükségleteinek megfelelően szolgálják képességeinek fejlesztését, szocializációját.

3. A gyógypedagógiai óvoda nevelési koncepciója

Az óvoda célja: olyan feltételrendszer biztosítása, amely figyelembe veszi a tünetek változatosságát, az egyéni teherbíró képességet, a speciális nevelési szükségleteket, a harmonikus személyiségfejlesztést, a testi, szociális, értelmi érettség kialakítását, az iskolai potenciális tanulási zavarok megelőzését, az iskolában történő beválás érdekében.
A speciális nevelési szükségletekhez, életkori, érési sajátosságokhoz igazodó támasznyújtásra, az érzelmi biztonság nyújtásán túl törekszik,

- az interperszonális kapcsolatok, az énkép kialakítására, az önismeret fejlesztésére, és a szokásrendszer helyes, következetes kialakítására, az egészséges életmódra nevelés, a tisztálkodási szokások kialakítása, a viselkedési normák kialakítása és következetes betartása a közösségben és a családban
- az egyénre szabott speciális módszerek, terápiák alkalmazásával segíti az egyre pontosabb észlelést, fejleszti a figyelem összpontosítását, a gondolkodást, az emlékezetet, elősegíti a verbális és nonverbális kommunikáció kialakulását
- a tanulási képességeket meghatározó struktúrák fejlesztésénél a mozgásra alapoz
- a program a gyógypedagógiai hagyományokra, a legújabb szakirodalomra, a gazdag tapasztalatokra támaszkodik, a sérült gyermek egyéni szükségleteihez, eltérő fejlődési üteméhez igazodik

- differenciált, a szükségletekhez igazodó segítségnyújtással szolgálja a képességfejlesztést, törekszik a hiányosan működő képességek korrekciójára valamennyi területen.
- kiemelt figyelmet kap az önkiszolgálás fejlesztése az eltérő fejlődésmenetből eredő, későn kialakuló önállóság következtében. Az intézmény a szülő együttműködésével a gyermek szükségleteit preferálva alakítja ki az önkiszolgálás tevékenységét.

1. A fejlesztés legfontosabb területei:

- a **nagymozgás**ok kialakítása, korrigálása; az egyensúlyérzék fejlesztése;
- a **manuális** készség, finommotorika fejlesztése;
- a **beszédszervek** ügyesítése, a **beszédértés** kialakítása, a **beszéd** indítása;
- a **kognitív funkciók, percepció** fejlesztése
- a **játéktevékenység** fejlesztése;
- a speciális **zenei nevelés** alapjainak lerakása;
- az érzelmi életre nevelés és a **szocializáció** elindítása, elősegítése,
- a **szokások** kialakítása
- az **önkiszolgáló** tevékenység fejlesztése

3.2. Az értelmileg akadályozott, autizmussal élő és halmozottan sérült sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztése

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek az óvodába lépéskor igen heterogén képet mutatnak. Az eltérések az életkorban, fejlettségi szintben, a fogyatékosság súlyosságában, típusában, a gyermek előzetes életében, családi vagy előző intézményes nevelésében gyökereznek.

Közös vonásuk azonban, hogy **fejlődésük lelassult**, s a mennyiségi eltérésen túl **minőségi eltérés** tapasztalható. Az **alacsony pszichés aktivációs szint** miatt minden területen nehezebben induló, lassabb fejlődést mutatnak. Gyakran motiváció szegények.

Míg a problémamentesen fejlődő gyermek egyenletes tempóban nagyobb lépcsőfokokon át jut el a célig, addig a sajátos nevelési igényű gyermek sok kisebb, alacsonyabb lépcsőfok megmászásával, **kis lépésekkel,** sok-sok gyakorlás után közelíti meg a célt, saját lehetőségeinek csúcsát.

Szorosan **együttműködve a családdal** célzottan igyekszik a gyógypedagógus kihasználni azokat az időpontokat, amikor bizonyos funkciók érése "szenzibilis fázisban" van.

Az optimális fejlesztés a transzferhatás következtében az egész személyiségre hat, a **gyermek pszichomotoros fejlesztését szolgálja.**
Így nem egymástól elkülönült funkció tréning zajlik, hanem egyidejűleg több funkció fejlődését segíti a komplex környezet.

A **szociális tanulás támogatása közben** figyelembe veszi a program a különböző funkciók egymásra épülését, hogy sikerélményt biztosítson a gyermekeknek, s hogy a tanítási technikák könnyen érthetőek, elsajátíthatóak legyenek.

A "tanulás" akkor hatékony, ha a gyermek érzi a **biztonságot**, ha tudja, hogy a környezete őt elfogadja, megérti.
A sajátos nevelési igényű gyermek is elsősorban gyermek, akinek szüksége van a bizalomteljes szeretetre, elfogadásra, de a túlzott óvó-védő szeretet gátja lehet az önállósulásnak.

Örülni kell az első önálló kísérleteiknek, s ezt elő is kell segíteni. Fontos, hogy a napirendben legyenek a pihenést, a nyugalmat biztosító idők, fázisok, ahol azt tesz, amit szeret, természetesen a felnőtt felügyelete mellett.

Miután a **spontán tanulás is sérült**, gyakran hiányzik a természetes kíváncsiság belőlük, tudatosan kell kiépíteni a tanulási helyzeteket.

Meg kell tanulniuk az összes érzékszerv bevonásával a **helyes érzékelést, észlelést**, mint a magasabb mentális folyamatok kialakulásának első lépcsőfokát.

Az észleléssel igen szoros kapcsolatban van a megismerés folyamatában az **emlékezet** és **figyelem**, hisz csak azt tudják felidézni, amire emlékeznek, az emlékezet pedig függ a figyelemtől.

A **nagy mozgásigényre**, a **tevékenység érzelem vezéreltségére**, a viszonylag jó **utánzókészségre**, a felnőtt központúságra támaszkodva lehet eredményt elérni.

A pedagógiai munka a gyermeki személyiség fejlődése szempontjából a legfontosabb tevékenységre a **játékra** épülhet. Bármilyen képesség-fejlesztés legyen az mozgás, pszichomotoros vagy nyelvi-kommunikációs fejlesztés.

A játék nincs ellentétben a tanulással. Játék közben a gyermek tanul: tanul szociális szerepet, érzelmeket, motívumokat, beállítódást, tanulja a környezet személyi és tárgyi világának elsajátítását.

3.3. Az autizmussal élő gyermekek

Az autizmus tünetei **3-5 éves korban**, tehát az óvodáskorban a legtípusosabbak, illetve a legsúlyosabbak. Kisgyermekkorban a **beszédfejlődés zavara** (olykor visszafejlődés), **magány szeretete, szűk körű érdeklődés**, amely ebben a korban főleg a tárgyak fizikai jellegzetességeire, vagy azonos aktivitásra irányul, a szimbolikus játék hiánya, **a sztereotip mozgásos tünetek,** illetve **a szenzoros viselkedés furcsaságai** a jellemzőek.

Egyre nyilvánvalóbb a szociális kapcsolatteremtés, és a kommunikáció alapvető fogyatékossága. A környező világ megismerésének zavara, a kommunikáció lehetetlensége okozhatja a jellegzetes ragaszkodást az azonossághoz, a ritkább kóros fokú leválaszthatatlanságot az anyáról, a frusztráció és félelem kapcsán jelentkező düh- és szorongási rohamokat. A tünetekből egy-egy gyermeknél nem találjuk meg az összeset, és **súlyosságuk is igen változó** lehet.

Az autisztikus állapotokat jellemzi a szociális, kommunikációs és speciális, rugalmas gondolkodáshoz és fantáziához szükséges **kognitív készségek triászának deficitje**, a megfelelő részképességek fejlődésének különböző szintű és szintű, de típusosan minőségi károsodása, sztereotip, repetitív viselkedés, érdeklődés, aktivitás hiánya, valamint következményes viselkedésproblémák és fejlődési elmaradás.

Az autisztikus kisgyermekre a legáltalánosabban jellemző a kölcsönösen igénylő szociális készségek területén tapasztalható **kognitív deficit**, a beszéd szintjéhez képest **károsodott kommunikáció**, az **egyenetlen intelligencia- illetve képességprofil**, és néhány

más tünet, pl. speciális kognitív nehézségek, vagy a szenzoros ingerfeldolgozás zavarai, mint a fájdalomérzés hiánya, vagy a hangokra való csökkent vagy túlérzékenység. Az autisztikus szindrómák gyakran társulnak egyéb problémákkal.

A **komorbid állapotok** a következőképpen csoportosíthatók:

- értelmi fogyatékosság,
- beszéd-, érzékszervi-, mozgás-, egyéb fogyatékosság vagy zavar
- hipermotilitás, figyelemzavar, egyéb fejlődési zavar
- viselkedésproblémák, pl. agresszió, autoagresszió
- kísérő, illetve egybeeső kórképek, elsősorban epilepszia

Az **óvodai fejlesztés céljai és alapelvei** figyelembe veszik az életkori és egyéni sajátosságokat, az eltérő fejlődési ütemet.

Fő célja az **elemi adaptív viselkedések** kialakítása:

- a fogyatékosság specifikus, protetikus, augmentatív környezet, eszközök, módszerek és szokásrendszer kialakítása és használatának elsajátíttatása;
- szociális, kommunikációs készségek célzott fejlesztése;
- az autizmusból és a társuló fogyatékosságokból eredő fejlődési elmaradások lehetséges célirányos kompenzálása
- a sztereotip, inadekvát viselkedések kialakulásának megelőzése, illetve korrekciója

4. Fejlesztési célok

Az **óvodai élet tudatos szervezésével**, a mindennapos szakszerű csoportos és egyéni **képességfejlesztő munkával**, az **érzelmi biztonság megteremtésével**, a gyermekek tevékenységszükségletének kielégítésével, a sokoldalú tapasztalat-szerzést, a szociális tanulás feltételeit biztosítva **kell elérni**, hogy az óvodások:

- érezzék magukat biztonságban a szeretetteljes légkörű közösségben;
- testi, szociális, értelmi képességeik egyaránt fejlődjenek;
- tudjanak utánozni;
- tudjanak egymás mellett és egymással tevékenykedni, a felnőtt irányítását elfogadni;
- használják adekvátan a játékeszközöket, játékban legyenek kitartóak, vigyázzanak játékukra, ismerjék azok helyét;
- értsék az egyszerű -- alkalmanként gesztussal kísért – verbális utasításokat, azokat hajtsák végre;
- fejlettségi szintjüknek megfelelően tudjanak kommunikálni;
- kívánságukat, kérésüket, szükségleteiket tudják közölni; használjanak nonverbális jelzéseket is;

- sokrétű tapasztalatokat szerezzenek közvetlen környezetükről, tudjanak abban tájékozódni. Ismerjék meg a környezet tárgyait, azok tulajdonságait;
- tudjanak rövid ideig feladathelyzetben maradni, figyelmüket egy adott tevékenységre irányítani;
- alakuljon ki önállóságuk az elemi tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés, WC használat terén. Ha kell, fogadjanak el és kérjenek segítséget;
- legyenek szobatiszták, jelezzék szükségletüket;
- mozgásuk legyen viszonylag összerendezett, harmonikus; igényeljék a rendszeres mozgást, tevékenyen vegyenek részt mozgásos játékokban;
- tudjanak különböző anyagokkal ügyesen manipulálni, alakuljon ki az ábrázolás igénye bennük;
- szívesen hallgassanak rövid mesét, verset. Tudjanak életkoruknak, fejlettségi szintjüknek megfelelő dalokat, verseket, mondókákat;
- ismerjék az alapvető viselkedési szokásokat, tudjanak köszönni, kérni, kivárni stb;
- tudjanak elemi szabályokhoz alkalmazkodni, elemi munkát végezni.

5. Tartalom

A tanulás folyamatában elméleti, gyakorlati ismeretek, jártasságok, készségek elsajátítását, képességek kialakulását, viszonyulások, érzelmi akarati tulajdonságok fejlődését, magatartástanulást segíti a gyógypedagógus. A verbális, mozgásos és szociális tanulás eredményeként alakulnak a gyermek érzelmei, a cselekvés módja, a szociális magatartása, különböző tulajdonságai és képességei.

5.1. Foglalkozási formák a gyógypedagógiai óvodában

- **mozgásfejlesztés:** az alapmozgások kialakítása, korrigálása, a koordinációs zavarok, a mozgásos ügyetlenség csökkentése, a testi-lelki harmónia, a jó pszichomotoros állapot elősegítése.
- **anyanyelvi nevelés:** kettős feladata: a beszéd megértés fejlesztése, az aktív beszéd indítása, fejlesztése, illetve speciális megközelítési móddal, kis lépésekkel, minden érzékszerv egyidejű bevonásával a szűkebb környezet megismertetése. Egyszerű mesék, versek, mondókák megtanítása.
- a **vizuomotoros készség fejlesztése:** a vizuális és taktilis észlelés, a testséma fejlesztése a szem-kéz koordináció, alakállandóság, alak-háttér felismerő képesség fejlesztése, a téri tájékozódás fejlesztése, a helyes ceruzafogás megtanítása, az ábrázoló kedv felkeltése, technikák, eszközök megismertetése.
- **játékra nevelés:** az adekvát játékhasználat elsajátíttatása, a gyakorló, konstruáló és elemi szerepjátékok megismertetése. Az egymás melletti és együttes játék megvalósítása énekes-verses népi játékok játszása.
- **zenei nevelés alapjai:** egyszerű ritmusú versek, mondókák segítségével a ritmus, a zenei hallás fejlesztése.

- **egyéni fejlesztés:** az adott gyermek fejlettségi szintjének megfelelő képességfejlesztés. A lassabban haladó és a csoport átlagánál jobb képességű gyermek egyénre szabott terápiáját is jelenti.
- **önkiszolgálásra nevelés**: feladatai a tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés, egyszerű munkavégzés, szobatisztaságra nevelés terén minél nagyobb önállóságra nevelni az óvodás gyermeket.

Kiegészítő fejlesztések, terápiák:

- **logopédiai fejlesztés:** Beszédindítás, beszédfejlesztés logopédus segítségével
- **autizmus-specifikus fejlesztés:** egyénre szabottan, protetikus környezet feltételeinek megteremtése. A terápia kognitívviselkedéses megközelítést, és vizuális támogatást alkalmazó eljárásokra, alternatív kommunikációs módszerekre épül.
- **állatasszisztált terápia:** több fejlesztési területhez kapcsolódik (mozgásfejlesztés, anyanyelvi fejlesztés, játékra nevelés). Motiváló ereje miatt a gyermekek önállósága eredményesebben fejlődik.

5.1.1. A foglalkozások heti rendszeressége

A foglalkozás neve	Heti előfordulás	A foglalkozás formája
Anyanyelv (beszéd, környezetismeret)	**5**	**csoportos**
Mozgásfejlesztés	**6**	**csoportos**
Vizuomotoros fejlesztés (ábrázolás)	**5**	**egyéni, mikro csoportos**
Játékra nevelés	**5**	**csoportos, mikro csoportos**
Egyéni fejlesztés	**15**	**egyéni**
Zenei nevelés alapjai	**4**	**csoportos**
Önkiszolgálásra nevelés	**mindennapos tevékenységbe beágyazva**	**csoportos**
Levegőztetés, szabadjáték	**a foglalkozások és a gyermekek állapotától függően**	**csoportos**

5.1.2. Szokások kialakítása

Minden ember életében a rítusok, szokások jelen vannak. Lényegesen befolyásolják a személyiségfejlődést. Gazdaságossá teszik a cselekvést, tudatmentesítő szereppel is bírnak

A szokásos cselekményeknél nincs szükség akarati erőkifejtésre, erős figyelemkoncentrációra. Jól begyakorolt sztereotípiákat kell kialakítani úgy, hogy a már kialakult jó szokásokat megerősítik - illetve a helyes szokásokat alakítják ki, - egyben kiküszöbölik a rossz beidegződéseket kioltással.

A szokás valamilyen művelet többszöri ismétlésének eredménye egy adott helyzetben. Ennek kialakulásához meghatározott számú gyakorlásra, ismétlésre van szükség, hogy a cselekvés vagy viselkedésforma szokássá váljon.

A gyermek sérülésének, életkorának megfelelő élethelyzeteket kell teremteni, a kialakult feltételes reflexeket meg kell erősíteni.

Szükséges, hogy a már kialakult szokásokat mindig, minden körülmények között azonos módon várják el a gyermektől. A szokások keletkezésekor a **tudatosság**nak, a szükségesség belátásának a **cselekvés akarásá**nak is lényeges szerepe van, megkönnyíti, meggyorsítja a szokásfejlődés folyamatát.

A sajátos nevelési igényű óvodás még nem látja be helyes vagy helytelen viselkedésének következményét, itt az **utánzás**nak, modellkövetésnek van nagy jelentősége. A cselekvés hasznosságát kell hangsúlyozni elsősorban. A helyes viselkedést kell megerősíteni. A következetes elvárás mellett szükséges az állandó ellenőrzés. Figyelni kell a **fokozatosság**ra, **egymásutániság**ra, fontossági sorrendre.

Igyekeznek kiküszöbölni azokat a cselekvési alkalmakat, amelyből a rossz szokások származhatnak.

A szokások kialakításának alapvető feltétele tehát a **pozitív példa.**

A preferált személy viselkedése utánzásra készteti a gyermeket. Ezért csak olyan szabályokat állítson fel a gyógypedagógus - a gyermek számára érthetően, - amely betartása nem jelent túl nagy feladatot.

A meggyőzés a gyermek szenzoros problémái értelmi állapota miatt csak óvatosan alkalmazható.

A jól megválasztott, a gyermekek számára is használható képes **napirend**, a határozott, de szeretetteljes **követelés**, az **értelmes rend** segíti a szokások kialakítását.

A nevelés során egyre nagyobb szerepet kap az önállóságra nevelés, amely azonban soha nem nélkülözheti az ellenőrzést, az ehhez kapcsolódó jutalmazást, büntetést.

A gyermekek a gyógypedagógusban, illetve a velük kapcsolatban levő felnőttekben **érzelmi támasz**t keresnek. Szavaikat, azok tartalmát, egész magatartásukat, annak minden összetevőjét úgy kell szabályozni, hogy érzelmeken alapuló, bensőséges személyes kapcsolat alakulhasson ki.

Az óvodások családban élnek. Többségük meleg, szeretetteljes miliőből érkezik, de a családok nevelés attitűdjét gyakran meghatározza

a bizonytalanság (tagadás, önámítás, elfojtás);
a bizonyosság (közeledés az igazsághoz, az igazság elutasítása, szembesülés az igazsággal, sokk);
a lázadás (tiltakozás, ok és bűnbakkeresés, az izoláció);
az egyezkedés a sorssal (gyógyító eljárások keresése, csodavárás);
a szomorúság (depresszió, bánat, levertség, veszteség élménye);

a tudatos elfogadás (az élethelyzet elfogadás és alakítása, értékek képviselete, szolidaritás, a konkrét lehetőségek figyelembe vétele).

Többségüket teljesen kiszolgálják, etetik, pelenkázzák, ölben cipelik. Többnyire autón utaznak -- a nagy távolságok ezt indokolják -- nem ismerik a tömegközlekedési eszközöket, néhány lépés után elfáradnak, rövid ideig tudnak csak sétálni. Egyedül nem tudják elfoglalni magukat. Már a 3-4 éves értelmi fogyatékos gyermek is képes "manipulálni" környezetét, ha a család ezt hagyja.

Mindezek figyelembevételével kell a gyermek helyes szokásrendszerét kiépíteni, hatva a családra, azonos követelményeket állítva.

A **szoktatási idő** (8 hét) arra szolgál, hogy fokozatos legyen az átmenet, de feltétlenül örömszerző a gyermek számára. A családban addig csak felnőttek között élő a vele való permanens anyai foglalkozást igénylő gyermek **fokozatosan** szokja meg az új miliőt.

Fontos, hogy ne változtassanak meg radikálisan mindent a gyermek életében. Türelmes, de **határozott követeléssel, speciális tréningekkel**
(pl. játék elrakás, csap kinyitása stb.) érik el, hogy szívesen alkalmazkodjon az elvárásokhoz minden gyermek.

5.1.3. A szokások kialakításának területei

Az egészséges életmódra nevelés

Az óvodai élet során törekedni kell arra, hogy a gyermekek egészsége, későbbi igényei megalapozása érdekében kapja meg szükségleteinek megfelelő gondozást, s egyre inkább legyen számára természetes igény az egészséges életmód.

Ezek megvalósulási területei:

testápolás - célja: a tisztaság igényének felkeltése, a fokozatos önállóság: tudják a csapot kinyitni, elzárni, saját törölközőt felismerni, kis segítséggel kezet törölni.
WC-használat után, étkezés előtt kezet mosni, segítséggel fogat mosni, tűrni a fésülést, kérjenek zsebkendőt, tudjanak orrot fújni, üljenek helyes testtartással.
étkezés: esztétikus környezetben fokozatosan alakulnak az étkezési szokások az etetéstől az önálló kanalazáson át megtanulják a villa használatát, a szalvéta használatát, a pohárból ivást, a rágást.
Ügyesebb gyermekek segítenek teríteni, az asztalt leszedni, letörölni, szemetet kivinni, kancsóból tölteni stb.
Fontos az étkezésnél a helyes mérték, a tempó megtanulása is.
öltözés-vetkőzés: a célszerű, könnyen levehető kényelmes ruhadarabok segítik az önállóságra nevelést.
Fontos, hogy igényelje a gyermek a tiszta, ápolt külsőt, a rendet.
A fokozatosság elvét betartva tanulja meg az egyes ruhadarabok levételét, majd kis segítséggel az öltözködés fázisait, a saját ruhadarabok felismerését.
WC használat, szobatisztaságra nevelés: a pelenka nélküli rendszeres ültetés mellett nappal "száraz maradjon" állapottól el kell jutni az után jelzésig, majd szükséglet jelzéséig. A bilitől a WC használatig, a WC- papír használatában sok óvodás segítséget igényel.

testedzés: a teremben vagy szabad levegőn való tornázás, kirándulás, sok-sok mozgás legyen igénye minden gyermeknek.

A közösségi élet szokásainak megalapozása

A bölcsődéből érkező gyermek óvodai beilleszkedése viszonylag könnyebb, mint a családból érkező gyermekeké. Ők először kerülnek olyan helyzetbe, amikor a vágy a cselekvés, szándék és végrehajtás közé akadályok ékelődnek. Nehezíti a helyzetet, hogy a kommunikáció hiányában nem tudják kívánságaikat, szükségleteiket jelezni, kódjai nem egyértelműek az új környezet számára. A szülő és gyógypedagógus türelmes kivárása, egyszerű gesztussal megerősített beszéde segíthet az első időben. Ha a gyermek tapasztalja, hogy nem örökre szakították ki a megszokott környezetből, és számára élményhordozó az első óvodai nap, könnyebben beilleszkedik. Megtanul alkalmazkodni, vágyait késleltetni, a szituáció ismétlődésével lassan tájékozódni az új helyzetben, megtanulja "elviselni" társait, majd fokozatosan közelít a számára szimpatikusabbak felé, mindig érezve, hogy a szeretett, biztonságot adó felnőtt közelében van.

A napirend, a foglalkozások változatos ismétlődése, a pihenés, szabad játék számtalan lehetőséget az együttes örömszerzésre, a másság elfogadásának segítésére.

Megtanulják az elemi illemszabályokat, pl. köszönés, lábtörlés, kopogás, a csendes- és hangos helyzetek váltakozását.

Az óvodai élet alkalmat nyújt a közlekedési eszközökön való utazásra, az egyre nagyobb séták megtevésére, közös vásárlásra, lépcsőzésre stb. Mindezek számtalan lehetőséget nyújtanak a **szociális** tanulásra, a derűs légkör, a jó munkaszervezés, sok-sok együttes élmény alapján.

Munka jellegű tevékenységek

A sajátos nevelési igényű - középsúlyos értelmi fogyatékos - óvodások szívesen tevékenykednek, "segítenek". Sajnos a túlféltő környezet gyakran letöri a kezdeti próbálkozásokat.

Ha a gyermek érzi munkája fontosságát -- bármilyen kicsi is az -- szívesen hajt végre egyszerű feladatokat önmaga ellátására, társai javára.

Az egyszerű "add ide!", "hozd ide!", "rakjuk el!" jellegű feladatoktól fokozatosan jutnak el a gyermekek az elemi **"naposi"** feladatokig.

A felnőttet utánozva egymásnak is szívesen segítenek, -- gyakran elvégezve egymás helyett a feladatot, -- segítenek az eszközök kikészítésében, elrakásában, terem átrendezésben stb.

Fontos, hogy a szülők is igényeljék az otthoni feladatvégzést, s a későbbi önálló életvezetés érdekében bízzák meg őket egyszerű feladatokkal.

Hagyományok kialakítása

A hagyományok minden közösség életében nagy jelentőségűek. A készülődés, az ünnepi hangulat, majd a rá való emlékezés, fényképek, filmek nézése sok közös élmény forrása lehet. Erősíti az összetartozást, segíti az egymás figyelését, az egymásnak segítést. Fokozza önmaguk megismerését, önbizalmukat.

A hagyományok egy-egy közösség sajátjai, csak rájuk jellemző apró mozzanatokkal, intimitásokkal bírnak. Hagyomány lehet pl. a reggeli közös éneklés, névsorolvasás, a közösen megünnepelt születésnapok, névnapok, iskolába menő gyerekek búcsúztatása, Anyák napjára ajándék elkészítése, kirándulás.

Az ünnepek is a hagyományépítést szolgálják. A legjelentősebbek: Tanévnyitó ünnepség, Mikulás, Karácsony, Farsang, Húsvét, Anyák napja, Családi Nap, Ballagás, Tanévzáró ünnepség

Ezek egy része csoportban zajlik, más része a szülők számára is nyilvános. Alkalmat nyújtanak arra, hogy számot adjanak arról, hogy mit tanultak a gyermekek, hogy mennyit változott figyelmük, emlékezetük, beszédállapotuk, mennyire váltak magabiztossá, mennyit ügyesedtek. Értik-e, hogy a szülő most néző, s nekik a "színpadon" van a helyük.

Fontos, hogy az ünnepekre való készülődéskor az esztétika és a tartalom arányban legyen.

5.1.4. Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon

Mozgásfejlesztés

Ez a foglalkozás a nagymozgások kialakítását, begyakorlását, korrigálását szolgáló foglalkozási forma.
formája: csoportos
ideje: naponta
időtartama: 20 - 30 perc
célja:

- a motoros tanulás elősegítése
- az alapmozgások kialakítása, korrigálása, az értelmes, célirányos mozgás kialakítása
- a biztos egyensúly kialakítása
- ügyesség, állóképesség, erő fejlesztése
- a teljesítőképesség növelése
- a mozgásos gátlás oldása
- az utánzókészség fejlesztése
- a testséma fejlesztése
- légzéstechnika javítása
- a ritmusérzék fejlesztése
- a szervezet sokoldalú, harmonikus, arányos fejlődésének biztosítása, az egészség megőrzése
- figyelem, emlékezet, beszéd, mozgás összekapcsolása
- a szenzomotoros ismeretszerzés lehetőségeinek javítása
- a mozgáskoordináció fejlesztése
- a téri tájékozódás fejlesztése

A mozgás fejlődése az érés és tanulás egységében valósul meg. Mozgásmintákból épülnek fel a motoros készségek, a sok-sok gyakorlással, ismétléssel lesznek pontosak, célszerűek.

A mozgás a gyermek természetes reakciója, természetes aktivitása. Benne komoly motivációs erő rejlik, mely könnyebbé teszi az ismeretek átélését. A saját testből, illetve a külvilágból származó ingerek felvétele direkt kontaktus útján (tapintás, szaglás, ízlelés, egyensúlyérzékelés, proprioceptív ingerfelvétel) illetve indirekt módon (látás, hallás) történik. A mozgás szervezi meg a szenzoros impulzus mintákat, egyben örömforrás, amely a test működését kíséri, biztosítja a gyermek motiváltságát. A gyermek számára nyújtott ingerekre egyre magasabban szervezett viselkedésre válaszol, a taktilis, vesztibuláris rendszere normalizálódik, mozgása koordinált lesz.

Fontos, hogy a környezet késztesse a gyereket a motoros válaszadásra, miközben biztonságot is hordoz. A gyermek saját aktivitásán át jusson újabb és újabb tapasztalatokhoz, amelyek az érzékszervi és mozgásos tanulás további fejlődését szolgálják.

A mozgásfejlesztés hatalmas nyelvi anyagot is mozgásba hoz. Az átélt mozgás és annak megfogalmazása erős késztetést jelent a történések kifejezésére.

Az értelmi fogyatékos gyermek mozgásának jellemzői

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek mozgásukban is eltérnek ép társaiktól. A pszichoszomatikus fejlődésüket befolyásolja - az életkor mellett - a **fejlődési tempó nagyfokú lelassúbbodottsága,** a fejlődés **szabálytalansága, egyenetlensége,** az egyes területek egymáshoz való viszonyában bekövetkező változás. Ehhez járul a fejlődés során jelentkező minőségi változásokat jelentő mozzanatok **elmosódása, jellegtelensége.**

Tanítványainknál a mozgásfejlődés során bizonyos **fázisok kimaradnak, kevésbé gyakorlódnak be,** illetve **hibásan rögzülnek.**

Ez a **mennyiségi** és **minőségi eltérés** megmutatkozik a mozgáskoordináció és egyensúlyérzék zavarában, a mozgás folyamatainak kivitelezésének pontatlanságában, a testséma, a téri, időorientáció fejlődésének elmaradásában, ügyetlen, lassú mozgásban, vagy hipermotilitásban.

A figyelem zavara miatt gyakran egyszerű feladatok utánzására képtelenek. Számolnunk kell az esetleges társuló fogyatékosságként jelentkező mozgássérüléssel, esetleg mozgásos félelemmel. Ugyanakkor bizonyos kórformájú gyerekek jó utánzókészsége jó kiinduló alapot ad a fejlesztéshez.

Az óvodába kerülő gyermek mozgásának jellemzői

A sajátos nevelési igényű gyermek szembetűnő vonása a **bizonytalan, ügyetlen, kevésbé harmonikus** mozgás. Járása általában széles alapú, a kéz együttmozgása hiányzik, testi fejlettségük eltér ép társaiktól. A gracilis csontozatú, kissúlyú gyermekek mellett sok az elhízott, lusta óvodás is.

Mozgáskészségüket **infantilizmus** jellemzi, az érési egyenetlenség, a fejletlen testséma, a taktilis hárítás, a zavart kinesztetikus észlelés, a nagy és finommotorika

koordinálatlansága tetten érhető. A szenzoros-motoros információk rendezése nehézségbe ütközik. Az ingerre való reagálás pontatlan. Nincs késztetésük a közelítő mozgásokra, megfigyelésük bizonytalan.
Mozgásuk ritmusa diszharmonikus, statikai hibák, tartási rendellenességek, az izomtónus zavara jelentkezhet. Mozgás kivitelezésük erőtlen.

A téri orientációs zavar következtében a mozgások megtervezése, kivitelezése nehézséget okoz. Nem tudatosul a gyermekben vizuálisan, kinesztetikusan az, hogy miként tölti be a teret saját testével, nem érzi saját teste határait, nem ismeri fel a tárgyak, személyek, önmagához, illetve egymáshoz való viszonyát.

A rosszul beidegződött mozgások nehezen korrigálhatók, gyakran figyelhetők meg mozgásos sztereotípiák. A mozgásos gátlásosság mellett jellemző lehet a hiperaktivitás.

A mozgásfejlesztés feladata

Az óvodáskorú gyermekre a cselekvésbeágyazott gondolkodás jellemző, tehát a mozgásos tanulásnak - melyhez az érés is természetesen hozzájárul - óriási a jelentősége.

Mivel gyermekeink fogékonyak a szenzoros-motoros közlésre, tanulásuk alapja a szemléletes, cselekvéses tanulás, ehhez állandó vezetésre, megerősítésre van szükség a sok-sok gyakorláson túl.

Az óvodai mozgásnevelés feladata, hogy fejlessze az erőt, ügyességet, gyorsaságot, állóképességet, a biztos egyensúly kialakítását, növelje a teljesítőképességet, továbbá javítsa a hibás összerendezetlen mozgásokat. Meg kell tanítani a gyermekeket a különböző helyzetekben való értelmes cselekvésre, célirányos mozgásra. Mozgásgyakorlatok segítségével a szellemi tevékenységek fejlesztése (figyelem, megfigyelés, feladatmegértés, célszerű akaratlagos tevékenységek). A gyerek magával hozott mozgáskészségének továbbfejlesztése a mindennapos életben legáltalánosabb mozgások helyes kialakítása irányában; célszerű mozgásritmus kialakítása a gyerek mozgásigényének fejlesztése és kielégítése a szervezet általános fejlesztése (állóképesség, edzettség, erőkifejtés, működőképesség fokozása).

Az utánzókészség fejlesztését a nagymozgások utánzásával lehet a legjobban fejleszteni.

Első lépés a **passzív mozgásindítás** (passzív tornáztatás). Eleinte sok ringató, gurítós játékot játszanak, amely a feszültség oldását segíti és az érzelmi nevelés szempontjából is nagy jelentőségű. Ezután a gyermeki mozgásfejlődés állomásainak megfelelő **alapmozgások kialakítás**ára, gyakorlására térnek át, majd az alapmozgásokból állítanak össze mozgássorokat.

Ezekkel párhuzamosan sok **gesztussal kísért mondókát** tanulnak.

A mozgásfejlesztés területei

- játékos utánzó gyakorlatok
- alapmozgások kialakítása, korrigálása, gyakorlása
- mozgásos játékok

Játékos utánzó gyakorlatok

Feladatai: az utánzókészség fejlesztése, sikerélmény biztosítása, közös tevékenység, kapcsolatteremtés, az egyes testrészek átmozgatása, ráhangolódás a foglalkozásra, testséma fejlesztés, a beszéd megértés és beszédkésztetés, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

A játékos utánzó gyakorlatokat kezdetben segítséggel, majd egyre önállóbban végzik a gyerekek. A mondókával, verssel, énekkel kísért gimnasztikai gyakorlatok az egész test átmozgatását célozzák.

Az énekek, versek megadják a mozgások ritmusát, az egyszerű, könnyen utánozhatók, felkeltik a gyermek érdeklődését. Általuk megismerik az egyes testrészeket, megtanulják, hogy melyik a páros, és azt, hogy azok egymástól függetlenül is mozgathatók. Testsémájuk, testtudatuk, testfogalmuk fejlődik.

Az alapmozgások kialakítása, korrigálása

Feladatai: a pontos mozgás kivitelezés segítése, a hibás, összerendezetlen mozgások javítása, a mozgásos gátlások oldása, a mozgásigény kiélésének segítése, az erő, ügyesség, állóképesség, gyorsaság, teljesítőképesség növelése, az érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, gondolkodás, beszéd fejlesztése.

A foglalkozások fő részét ezek a gyakorlatok töltik ki. A csoportos együttlét alatt megtanulnak a gyermekek egymásra figyelni, egymást megvárni, segíteni egymáson. Megtanulnak egyszerű verbális utasításokat végrehajtani. Viselkedésük fegyelmezett lesz.

A foglalkozás e része alatt **hely- és helyzetváltoztató mozgásokat** végeznek. A különböző minőségű talajon, szeren, szabadban végzett, sokoldalúan begyakorolt mozgások hatására gazdagodnak ismereteik önmagukról. A páros gyakorlatok a kapcsolatteremtést is segítik. A hibás mozgás korrekcióját az új dinamikus sztereotípiák kialakítása szolgálja.

A foglalkozások e részének tervezésekor különös figyelmet kell fordítani a gyermek **biológiai állapotára** az esetleges **társuló fogyatékosságára** (pl. vitium).

Gyakorlatok:

rendgyakorlatok	
kartartások	nyújtott hajlított vegyes
karkörzések	
állások	alapállás lábujjon sarkon talp élen guggoló állás terpeszállás

ülés	nyújtott terpesz török
fekvés	hanyatt hason oldalt
függés	függőállás függeszkedés
járás	kis és nagy lépéssel előre, oldalra gyors, lassú különböző minőségű talajon vonal között vonalon tárgyak kikerülésével tárgyak átlépésével hullámvonalon irányváltoztatással különböző eszközökkel lépcsőn járás
futás	gyors, lassú tempóban tempóváltással különböző irányba irányváltással különböző szélességű vonalak között futás közben akadály átlépése, megkerülése futkározás célba futás
ugrás	szökdelés átugrás leugrás ki-be ugrás
dobás-fogás	elkapás eldobás célba dobás
támaszgyakorlatok	csúszás kúszás mászás gurulás

egyensúlyérzéket fejlesztő gyakorlatok	lábujjhegyen állás nyitott, majd csukott szemmel fél lábon megállás statikai egyensúlyhelyzetből való kibillentés egyensúlyozás gerendán, vonalon járás közben tárgy egyensúlyozása állatmozgások utánzása egyensúlyozás Bobáth labdán, hengeren, AYRES eszközökön forgások, hintázás gördeszkán húzás, tolás postura utánzás stb.

Mozgásos játékok

Feladata: a tanult mozgásformák játékos gyakorlása, egyszerű szabályok megismerése, a versenyszellem előhívása, a foglalkozás játékos lezárása.

Ezek a játékok azokból az elemekből épülnek fel, amelyek a foglalkozásokon megjelentek. Játék formájában szolgálják a rögzítést, gyakorlást. Alkalmat kínálnak versenyzésre, páros gyakorlatra, együttes játékra. Siker, kudarc átélését reprezentálják. Megtanulják a gyerekek ezek elfogadását, ezzel alkalmazkodóképességük is fejlődik az ügyességük, erőnlétük mellett.

A foglalkozások része a **légző gyakorlat** is.

Célja: a hasi légzés kialakítása, a helytelen ritmusú légzés korrigálása és a túlnyomóan szájon át történő ki- be légzés helyett az orron át történő belégzés megtanítása.

Elvárások az óvodáskor végén

- alakuljon ki a természetes mozgásigény
- örömmel. szívesen mozogjanak
- tudjanak mozgást utánozni
- alkalmazkodjanak a foglalkozások rendjéhez
- értsék az egyszerű verbális utasítást
- az alapmozgásokban szerezzenek jártasságot
- lépcsőn kapaszkodva, váltott lábbal közlekedjenek
- biztosan mozogjanak tornaszeren, játszótéri játékokon
- tudjanak rövid ideig figyelni a felnőttre és egymásra
- elemi szabályokat ismerjenek, tartsanak be

Anyanyelv

A kommunikációs készség fejlesztését, a közvetlen környezet megismerését segítő foglalkozási forma.
formája: csoportos
ideje: 5 - 30 perc
célja:

- gyermek beszéd iránti érdeklődésének felkeltése, utánzóképesség fejlesztése; kommunikációs igény felébresztése, ösztönzése
- verbális és nonverbális kommunikáció gazdagítása, a jelzések differenciálása;a beszédszervek ügyesítése, gesztusok tanulása
- beszéd indítása, a passzív illetve aktív szókincs bővítése
- hallási figyelem, hallási diszkriminációs képesség fejlesztése
- grammatikai rendszer kiépítése
- közvetlen környezet tárgyai, élővilága, cselekvései, történéseiről tapasztalatok, ismeretek szerzése
- a kognitív funkciók, a figyelem, az emlékezet fejlesztése

A sajátos nevelési igényű értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek speciális beszéd fejlesztését az teszi szükségessé, hogy beszédük minőségileg és mennyiségileg is eltér ép társaikétól. Később indul, lassabb ütemben fejlődik, s a szókincs, a mondatalkotás, illetve az artikuláció területén egyaránt sajátosságokkal bír. Nevelésüknek és oktatásuknak általánosan elterjedt komplex módszere, amely a fejlesztésnek, gyakorlásnak és a beillesztésnek többféle lehetőségével dolgozik, számol azzal, hogy az egyes funkciók terén sajátos és fokozott elmaradások vannak.
Számol mindenekelőtt az érzékszervi - mozgásos koordináció sajátos és fokozott zavarával, az érzelmi éretlenséggel és az indítékszegénységgel.

A beszéd rendellenesség együtt járója az értelmi sérülésnek és egyben súlyosbítja is azt. A gyermek nehezen sajátítja el a beszédet és éppen a sérüléséből adódóan, nehezebben tudja "asszimilálni a beszéd differenciált rendszerét".
A sajátos nevelési igényű értelmileg sérült óvodáskorú gyermekeknél **kommunikációs igényű beszédnevelés**ről kell beszélni. A kommunikáció fejlesztésénél figyelembe kell venni mindazokat a **nonverbális ismerethordozókat,** amelyek az emberi kapcsolatrendszerben szerepet játszanak. Ilyen vizuális elemek pl. a mimika, tekintetváltás, gesztusok; taktilis elemek pl. érintés, simogatás; auditív elemek pl. a hang intenzitása, ritmusa, hanglejtés.
Rá kell nevelni őket a környezetből jövő jelzések iránti érzékenységre, azok felismerésére és a megfelelő válaszadásra.

- A sajátos nevelési igényű értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek, nem csak azért maradnak el a fejlődésben, mert a központi idegrendszer sérült, hanem azért is, mert beszéd útján lényegesen kevesebb tanulási, fejlődési impulzushoz jutnak, mint ép társaik.
- Minél kevésbé beszél a gyermek, annál kevesebb impulzus éri az emberek és dolgok felöl. Nem tudja feldolgozni a környezet jelzéseit, elsivárosodik, nincs ami motiválja a kommunikáció fejlődését.

- A beszédfejlődés szoros összefüggésben van a mozgásfejlődéssel. A kezdetben mozgásfejlődésre fordított energiák a motorika megszilárdulása után felszabadulnak és a beszédfejlődés irányába hatnak.

A sajátos nevelési igényű értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek beszédfejlődési sajátosságai

Az értelmi fejlődési zavar egyik fő társuló tünete a különböző mértékű beszédfejlődésbeli elmaradás. A tünetek formái, jellemző jegyei összefüggnek a sérülés súlyosságával. Befolyásolhatja az idegrendszert ért károsodások formája, specifikus idegrendszeri sérülés is. Nemcsak a beszédfejlődés egyes fokozatai késnek, hanem a **nyelvi differenciáltság is tökéletlen** marad. A legtöbb esetben jelen van a beszédnek, mint kifejező tevékenységnek, az artikulációnak, a folyamatosságnak és a zöngének a zavara is.
Az élmények **diffúz és pontatlan átélése** már önmagában is csökkent nyelvi adottságokat és képességeket eredményez, mert a nyelv megnevező és ábrázoló funkciójának minden teljesítményéhez hozzá tartozik az események differenciált feldolgozása.
Gyakran évekig megrekedhetnek a **preverbális kommunikáció** szintjén, súlyos esetben nem vagy alig lépik ezt túl.
Jellemző, hogy a beszéd felfogásához és létrehozásához szükséges érzékszervi apparátus működik, külső ingereket érzékelnek, de a tudati tartalom szűk korlátok között fejlődik, gondolkodási képességük (fogalomalkotás, absztrakció, elvonatkoztatás stb.) sérülése olyan fokú, hogy szavaik nélkülözik az általánosított jelentéstartalmat. Beszédszerveik innervációja következtében tagolt hangadásra képesek, szavaik elemi fonéma értékűek. Jellemző az **artikulációs hibák nagy száma**, ami részben működési eredetű, részben a beszédszervek fejlődési rendellenességeivel függ össze. A sérült gyermeket jellemzi, hogy kognitív, emocionális és szociális területen oly mértékben gátoltak, hogy nehéz őket motiválni. Többségüknél nagyon megkésik a beszédfejlődés, legtöbbjüknél makacs pöszeség található.
Nyelvük tartalmilag szegényes, tényleges szókincsük lassan bővül, az utánzott szavakat nem képesek adekvátan használni.

Az óvodába kerülő gyermekek beszédfejlődési sajátosságai

Az óvodába kerülő gyermekek heterogén képet mutatnak a beszédállapot területén. Ahány kórisme, annyi beszédfejlődésbeli sajátossággal lehet találkozni, illetve az egyes típusokon belül az egyes gyerekek is különböző képet mutathatnak.

Az anyanyelv (a beszédfejlesztés és környezetismeret) foglalkozás feladata

A beszédfejlesztés jelen van a gyermek egésznapi tevékenységében, tehát **nem tekinthető egyetlen foglalkozás megvalósítandó feladatának.** A beszéd fejlesztése szorosan kapcsolódik a mentális képességek, a szocializáció, a mozgás és játék fejlesztéséhez, mintegy összefonódik ezekkel.

A megkésett mozgásfejlődés hátráltatja a beszéd fejlődését. Megzavarja azt a folyamatot, amelyben a gyermek közvetlen közelről ismerkedik meg a környezettel, gátolja a képzetek kialakulását és érezteti hatását az artikulációban, amely a beszédszervi mozgások magasabb fokú koordináltságát igényli.

A verbális fejlesztés nemcsak célként, hanem eszközként is megjelenik a megismerési folyamatban.
Ezért az értelmi fejlődésükben, középsúlyos fokban sérült gyermekeket nevelő óvodákban szorosan összekapcsolódva, egymást kiegészítve, egy foglalkozáson belül szerepel a beszédfejlesztés és környezetismeret, vagyis az anyanyelvi fejlesztés.

A környezet megismerésének feladata, hogy a gyermekek képességeihez mérten minél több **tapasztalatot** szerezzenek (bekapcsolva a mozgást és a különböző érzékszerveket) az őket körülölelő természeti és társadalmi környezetből. Ehhez inspiráló, segítő, megértő, befogadó környezet kell.

A gyermekek tapasztalataira, élményeire, a már meglévő ismereteire kell támaszkodni ahhoz, hogy új ismereteket tudjanak elsajátítani, illetve a meglévőket bővítsék. Ehhez egy **sokat beszélő, megértő környezet** megteremtése szükséges, amely a gyermek minden rezdülésére, közölni akarására azonnal reagál és megfogalmazza azt.

Fontos a **gyógypedagógus** - mint **modellértékű személy** - érdeklődése, empátiás készsége, színes egyénisége, hiszen ez biztosítja a gyermekkel való **jó érzelmi kapcsolat kialakulását,** a családdal való együttnevelés olyan pozitív élményeket nyújt, ami biztosítja a környezetében való biztos eligazodást is. A környezetismeret témakörei szoros kapcsolatban vannak a többi nevelési területtel, pl. a "testünk" témakör kiemelten szerepel a mozgásfoglalkozáson és minden nap jelen van az önkiszolgálásban is.

A környezet megismerésére szolgáló témakörök lehetőséget nyújtanak a gyógypedagógusnak arra, hogy a gyermekcsoport fejlettségi szintjének, életkori sajátosságainak megfelelő tartalommal töltse meg.

Speciális feladatok:

- az érdeklődés felkeltése
- a kérdés, kijelentés rövid, egyszerű megfogalmazása
- nonverbális elemek támogató alkalmazása
- a beszédmegértés fejlesztése
- az otthonról hozott közlési formákra támaszkodás
- az ismeretek tevékenységbe ágyazott nyújtása
- a környezet megismerése érdekében a kognitív funkciók célzott fejlesztése az észlelés (látás, tapintás, szaglás, hallás, ízlelés), a figyelem, a megfigyelőképesség, az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése
- a figyelem tartósságának, terjedelmének, akaratlagosságának növelése
- a gondolkodás és a nyelv fejlesztésének összekapcsolása

Témakörök a környezet megismerésére

- *óvodások lettünk:*
  nevek, felnőttek neve
  tájékozódás az óvoda helyiségeiben
- *testünk:*
  saját név tudatosítása
  saját test részei
  testrészek másokon

- *a család:*
  - a család tagjainak felismerése, megnevezése,
  - a család otthoni tevékenysége
- *az ősz:*
  - az őszi természet megfigyelése
  - őszi időjárás
  - őszi gyümölcsök
  - őszi zöldségek
  - őszi öltözködés, testséma fejlesztés
- *a tél:*
  - a téli természet megfigyelése, téli örömök
  - a téli időjárás
  - a téli öltözködés, testséma fejlesztés
  - a téli ünnepek (Mikulás, Karácsony, Farsang)
- *a tavasz:*
  - a tavaszi természet megfigyelése,
  - a tavaszi időjárás
  - a tavaszi virágok, gyümölcsök, zöldségek
  - a tavaszi öltözködés, testséma fejlesztés
  - a tavaszi ünnepek: Húsvét, Anyák Napja
- *a nyár:*
  - a nyári természet megfigyelése,
  - a nyári időjárás
  - a nyári virágok, gyümölcsök, zöldségek
  - a nyári öltözködés, testséma fejlesztés
- *az óvoda:*
  - csoportszoba
  - öltöző
  - fürdőszoba
  - konyha
  - udvar
- *otthoni tevékenységek:*
  - mosás
  - takarítás
  - főzés
  - terítés
  - mosogatás
  - ágyazás
- *a közlekedés:*
  - a járművek felismerése
  - helyes viselkedés a járműveken
  - elemi közlekedési szabályok elsajátítása (lámpa, zebra)
- *az állatok:*
  - háziállatok
  - erdei állatok

állatkerti állatok
- *az utca:*
  üzletek
  vásárlás
  (járművek, járókelők)
- *foglalkozások:*
  fodrász
  orvos
  boltos
- *játékok:*
  szobai játékok
  játékok az udvaron, játszótéren.

A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója

A beszédfejlesztés egyéni és csoportos formában zajlik. Természetesen egy-egy gyermek sérülésének súlyossága, milyensége nagymértékben meghatározhatja a vele való foglalkozás formáját. A beszédfejlesztés bizonyos elemeit csak **egyéni foglalkozás** keretében lehet jól begyakorolni. Ebben a munkában elengedhetetlen a **logopédus** aktív közreműködése.

Fontos tudni, hogy az aktív beszéd elsajátításának alapja a nonverbális és verbális kommunikáció elemeinek egymásra épülése, ezek tudatos fejlesztése, a kommunikációs igény felkeltése. Vannak olyan gyerekek, aki egyáltalán nem figyelnek a beszédre, nehezen értelmezik a közléseket, nemegyszer saját nevükre sem figyelnek fel.

Mindezért a beszédfejlesztő munka igen fontos lépése a **kommunikációs igény felkeltése, a hallásfigyelem fejlesztése**, amit a következők segítenek:

- a gyermek aktivizálása, motiválása ritmus, dal segítségével
- állathangok, állatmozgások utánzása
- az akusztikus figyelem felkeltése: hosszú-rövid, gyors-lassú, magas-mély hangok megkülönböztetése
- felszólítások, felkiáltások élénk gesztussal, mimikával való kísérése
- a beszédszervek ügyesítése tornáztatással, játékos gyakorlatokkal (a beszédszervek passzív tornáztatása, ajak-, nyelv-, fúvó-, légző gyakorlatok)
- a beszéd indítása, a passzív és aktív szókincs bővítése, játékos formában ismerkedés a tárgyakkal, ezek beépítése a szókincsbe
- a tárgyak mellett a képek megnevezése, mondatalkotás segítése

A foglalkozások **időtartama** az év folyamán változik, hiszen ahogy növekszik a gyermekek figyelme, koncentrációkészsége, egyre hosszabb ideig lehet velük együtt dolgozni. Kezdetben 5 - 10, később 20 - 30 percesek lehetnek ezek.

A foglalkozások **felépítése:**

Minden anyanyelvi foglalkozás azonos rítus szerint zajlik.

A bevezető részben a gyermekek gyakorolják nevüket, egymás nevét. Beszélgetés keretében számba veszik a hiányzókat. Az időjárás megfigyelése is a mindennapi feladatok közé tartozik. A megfigyelteket minden alkalommal, képekkel (szimbólumokkal) rögzítik.

A fő részben az adott témakör feldolgozása történik, amelyek hetente változnak. A témakörök mélységének feldolgozását az adott csoport fejlettségi szintje határozza meg.

A befejező részben az értékelés zajlik, de a gyermekeknek a foglalkozás egész ideje alatt folyamatos visszajelzést kell kapniuk.

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek beszéde az óvodáskor végén

Általános követelményeket nem lehet meghatározni, hiszen a gyermekek fejlődésbeli sajátosságai, jellemzői nagymértékben meghatározzák a fejlesztés menetét, eredményeit.

- Egy részük az óvodai évek végére megtanítható szavakban, egyszerű mondatokban beszélni. Közlésük azonban a különféle artikulációs hibák miatt nehezen érthető.
- Vannak, akiknél később indul a beszédfejlődés, szavakban, szótöredékekben beszélnek.
- Egy kis részük pedig ugyan eljut a beszédmegértés bizonyos szintjére, szituációhoz kötötten viszonylag jól érti a közléseket, kérdéseket, utasításokat, de szavakat még nem mond, csak hangokat hangoztat.

Játékra nevelés

Adekvát játékhasználatot megtanító, a fantáziát, az elemi kreativitást fejlesztő foglalkozás.

formája: mikro csoportos és csoportos
ideje: heti 5 alkalommal
időtartama: 10-15 perc
célja:

- a játékkedv felkeltése
- az adekvát játékhasználat megtanítása
- az egymás melletti tevékenység támogatása
- az együttes játék örömének felfedeztetése
- elemi szerepjátékok, a konstruálás megtanítása
- didaktikus, gyakorló és szabályjátékok megtanítása
- a mozgás, a megfigyelőképesség, a figyelem, az emlékezet, a beszéd, a képzelet fejlesztése
- a különböző minőségű, színű, formájú, nagyságú anyagok segítségével ismeretnyújtás a környezet tárgyairól
- népi játékok, mondókák, énekes játékok segítségével elemi szabályok megtanítása, a zenei hallás, a ritmusérzék fejlesztése
- a játéktevékenység örömforrásának biztosítása
- az önálló, elmélyült, kitartó játék segítése
- a spontán játék megerősítése
- a mintakövetés, modellkövetés, az interakció támogatása.

A személyiség fejlődésében meghatározó szerepe van a játéknak, amely a gyermeki fejlődés velejárója.

Játéktevékenységében tükröződik a gyermeket körülvevő környezet, cselekedeteiben ismert szituációkat utánoz. Kellemes élményei újra és újra megjelennek a játékban, de sérelmei is feloldást nyerhetnek.
A viselkedési szabályok, a társakkal, felnőttekkel való kapcsolat csiszolására is tág teret nyújt a játék.

Az óvoda a percepció és a gondolkodás összeszerveződésének szenzitív időszaka.

A játék alkalmas arra, hogy eggyé szervezze az értelmi, érzelmi és társas folyamatokat. Elválaszthatatlan a fejlődés egészétől az érzelmi, értelmi, szociális fejlődéstől.

A játék nem csupán szabadidős tevékenységet jelent, hanem **jelen van minden célzott foglalkozáson** is, a játék ismeretszerző funkcióval bír, nélkülözhetetlen a beszédfejlesztésnél, a mozgásnevelésnél, a finommotorika fejlesztésnél.

A játékra nevelés **együttjátszást, együttes cselekedtetést** jelent, ahol a gyógypedagógus szerepe fokozatosan csökken, helyét a játékkezdeményezés, majd az egyre önállóbb játék veszi át.

A foglalkozás akkor tölti be szerepét, ha a gyermek játéktevékenységében egyre több lesz az olyan elem, amely önálló elgondolásból, a tanult formák alkalmazásából születik.

Játék közben lehetőség nyílik a gyermek mozgásigényének kiélésére épp-úgy, mint a különböző eszközök, anyagok megismerésére. Észrevétlenül szerez tapasztalatot a gyermek a távolságról - közelségről, magasságról-mélységről, megismeri, hogy a tárgyaknak van kiterjedése, nagysága, formája, súlya, puhasága-keménysége, esetleg hangja.

Alkalmat ad arra is, hogy a veszélyérzettel nem mindig rendelkező gyermek megtanulja, hogy vannak balesetveszélyes helyzetek, megismerje lehetősége korlátait, ugyanakkor saját magáról is ismeretek birtokába jut.

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek játékának jellemzői

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek játékát **nem az életkora, hanem fejlettségi szintje** határozza meg. Tükrözi az adott gyermek, sérülés okozta elmaradását, értelmi állapotát.

Játéka nem csupán alacsonyabb szintű, mint a többségi óvodába járó gyermekeké, hanem **minőségileg is más.** Sokszor hiányzik belőle a természetes kíváncsiság, a kreativitás, az alkotás vágya, a fantázia. Gyakran **sztereotipen rakosgat, a játékát szájába veszi, dobálja.** A már megtanult játékot ön-magától nem fejleszti tovább, **megreked egy adott tevékenységnél.** Ugyanazokat a játéktárgyakat választja mindig a szabadon választhatók közül. Gyakran a társánál levő játék megszerzése szolgál örömforrásul.

Előfordulhat, hogy a játék számára **nem bír felhívó jelleggel.** "Nem játszik". Tevékenységéhez nem mindig társul öröm. Nem a játék okozta kellemes tapasztalat motiválja, hanem tevékenysége többnyire betanult, begyakorolt helyzetekre épül. Egy-egy játékfolyamatot képes kitartóan **monoton** módon ismételgetni. Gyakran hiányzik a kezdeményezés, igényli a felnőtt irányítását, jelenlétét. Meghatározza a játékszintjét, játékkedvét a fejlettségi szintjén túl a gyermek előélete, a családban szokásos viselkedési módok, az, hogy van-e testvére, egyedül játszik-e vagy felnőttel, testvérrel, milyen játékszere van, mennyi hely áll rendelkezésére stb.

Az óvodáskorú gyermekre jellemző, hogy elsősorban a **mozgásos játék**okat (futkározás, ugrálás, mászás stb.) preferálja. Uralkodó játékforma a **magányos** játék. A fejlesztés hatására megjelenik a **párhuzamos** játék, amikor a gyógypedagógus irányítása mellett utánozza a felnőttet (pl. együtt konstruálnak). Majd **önállóan** is próbál játszani, végül az egymás mellett tevékenykedő gyermekek rövid ideig megpróbálnak **együtt** játszani.

A játék helye a sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermekek nevelésében

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek egész napos tevékenységének legfontosabb eleme a játék, az **értelmes, örömszerző** játékos tevékenység.
A játék a fogyatékos kisgyermekek óvodájában sajátos helyet foglal el. Jelen van, áthatja a nap minden óráját:

- játék gyülekezés alatt,
- játék a foglalkozások után és a szabadban,
- délutáni játék hazamenetel előtt.

Szervesen kapcsolódik az óvodai foglalkozásokhoz, amikor a tanult játékos tevékenységet, játékszituációkat felhasználva segíti az egyéb foglalkozások eredményességét. Miközben játszik, megismeri a környező világot és az emberi viszonylatokat. Egyben az ismeretek rögzítésének eszköze. Játék közben átismétli a látott, hallott dolgokat.

Az értelmi fogyatékos gyermek játéka is fejlődésen megy át az óvodáztatás alatt, egy lassúbb, alacsonyabb szintű változáson.

Kezdetben kizárólag a mozgásos játékok jellemzőek. Mozgássorozatokat próbálgat, ismételget a gyermek. Ez segít saját teste, a téri viszonyok megismerésében, segíti az alapmozgások összerendezését.

A tárgyakkal való ismerkedés során a játékokat igyekszik egymással kapcsolatba hozni (ki-be pakol, egymásba rak, épít stb.). Az adott mozgásformák begyakorlását végzi, kezdetben cél nélkül, csak a játék örömeért, amelyet a cselekvés vált ki. Később ehhez társul az alkotás öröme is, mint motiváló tényező. A siker újabb próbálkozásra, ismétlésre serkenti, megjelenik a szándékosság, pl. házat, kerítést épít.

Már nem csupán a tárgy határozza meg a cselekvést, hanem a cselekvéshez keres játékot. Az utánzás, a pontosabb megfigyelés tökéletesedése, a szeretett személy mintája lassan előhívja az elemi szerepjátékot, ahol a látott, hallott dolgokat próbálja megismételni.

Tevékenységét hangadással, majd beszéddel, gyakran "hottentotta" beszéddel kíséri. Lassan játékában a különböző tárgyak alkalmanként más-más szerepet kapnak, pl. a karika hol kormány-kerék, hol tányér.

A körjátékok, népi játékok segítik a beszédfejlesztésen, a ritmusnevelésen túl az elemi szabályok elsajátítását. E folyamat kezdete figyelhető meg csupán az óvodai életben. Pl. megtanulják azt, mikor kell a másik kezét megfogni, elengedni, körbe menni, kifordulni, de azt, hogy a fogónak kell megfogni a menekülőt, vagy a versenyhelyzetet még nem értik.

Megtanulandó játékok

Finommotorikát fejlesztő játékok

- ki-be pakolás
- válogatás, csoportosítás
- építés vízszintesen
- építés függőlegesen
- építés különböző formájú, anyagú, nagyságú elemekből
- építés minta után
- illesztés
- fűzés
- ujjak ügyesítése mondókákkal, mesékkel

A megismerő tevékenységet fejlesztő játékok

- képes lottó
- szétvágott képek összeillesztése,
- hasonlóság, különbség észrevételét segítő játékok
- memori
- képtörténet kirakása
- sorozatok
- hallási differenciálást fejlesztő játékok
- tájékozódás a hang alapján
- tárgyak felismerése tapintás útján

Mozgásos játékok

- körbejárás
- párválasztás
- körjátékok
- páros játékok
- menetelés, vonatozás, sétálás
- egyensúlyozó játékok
- célba futás
- egyszerű táncelemek

Játék a szabadban

- homokozás
- hintázás
- csúszdázás
- mászókázás
- pancsolás
- labdagurítás, eldobás, elkapás
- futkározás
- ugrálás
- körjáték a szabadban

- hógolyózás, szánkózás, csúszkálás
- húzás, tolás
- kerékpározás, rollerezés
- építés

Szerepjáték elemei

- babaringatás, etetés, altatás, sétáltatás, öltözetés
- autótologatás, vonatsín építés - vonatozás, szállítás, garázsépítés, közlekedési szőnyegen közlekedés
- utazás
- orvos, beteg
- fodrász
- főzés
- takarítás
- boltos
- mese dramatizálása

Barkácsolás

- felnőttekkel közösen
- ismerkedés a bábokkal

A játékra nevelés foglalkozáson a gyermek adott tevékenységéből kiindulva folyik az indirekt tanítás, illetve a gyógypedagógus indirekt kezdeményezésébe igyekszik bevonni a gyermekeket. Az e foglalkozásokon megtanult játékokat hasznosítjuk a többi foglalkozáson is.

A játékeszközök kiválasztásának szempontjai

- a gyermek fejlettségi szintje
- az adott feladat
- az esztétikum
- tartósság, könnyen tisztíthatóság
- ne veszélyeztesse a gyermek testi épségét
- legyen választási lehetőség
- legyen a játék a gyermek számára könnyen elérhető
- legyen a játéknak állandó helye
- lehetőleg fejlesztő jellegű legyen
- megfelelő számban álljon a csoport rendelkezésére.

Elvárások az óvodáztatás végén

- ismerjék az alapvető játékokat
- legyenek képesek rövid ideig adekvátan játszani
- válasszanak maguknak eszközt, használat után tegyék helyre
- tanulják meg elkérni a játékot, tudjanak várni
- tudjanak egyszerű építményt konstruálni
- a szerepjátékok elemei jelenjenek meg játékukban
- ismerjenek dalos játékokat, kapcsolódjanak be a körjátékokba
- legyenek képesek rövid ideig együtt játszani
- ismerjék a játszótéri játékokat, használják azokat rendeltetésszerűen
- ha kell, játékukat kísérjék beszéddel
- a tanult játékokat próbálják továbbfejleszteni.

Vizuomotoros fejlesztés

A finommotorika fejlesztését, a kéz ügyesítését, a gyerekek ábrázoló készségét fejlesztő foglalkozás.
formája: mikro csoportos és egyéni
ideje: heti 5 foglalkozás
időtartama: 15-20 perc
célja:

- kéz és ujjak ügyesítése, mozgékonyságuk fokozása
- a kéz izomerejének szabályozása
- a célirányos kézmozgások kialakítása
- a szem és kéz közti koordináció kialakítása
- az ujjak tapintásérzetének fokozása
- a csukló, az ujjak laza mozgatása
- a látás-tapintás - mozgásérzet együttes szabályozása
- a dominancia kialakításának segítése
- a testséma fejlesztés
- az ábrázoló kedv felkeltése
- az ábrázolás eszközeinek, a különböző technikáknak megismertetése
- a helyes ceruzafogás kialakítása
- a figyelem, az emlékezet, az ügyesség fejlesztése
- a téri tájékozódás fejlesztése
- az analizáló, szintetizáló készség kialakítása
- egyszerű ok - okozati összefüggések felismertetése
- a beszédkészség fejlesztése
- alapszínek és egyszerű formák megismertetése.

A nagymozgások és a finommotorika fejlődése egymással szoros kapcsolatban van. A mozgásos tanulás közben vizuális, akusztikus, kinesztetikus, taktilis ingerek fejlesztik a percepciót, hatnak a kognitív funkciókra és a beszédre, segítik a manipulációt.

A vizuális percepció által alakul a látás, tapintás és mozgásérzet együttes szabályozása. Tehát amikor a gyermek kezét kívánjuk alkalmassá tenni az egyszerű feladatok elvégzésére, vagy ábrázolásra, elsősorban az **érzékelés-észlelés** fejlesztését kell elvégezni. Ugyanakkor az **ujjak, a kéz ügyesedésével** kialakult szem-kéz koordinációval fejlődik a forma, szín, nagyság megkülönböztető képesség, a taktilis érzékelés, a soralkotás, osztályozás, elrendezés képessége is.

A különböző minőségű, anyagú, súlyú, nagyságú tárgyak megfogása, elengedése, használata más-más mozdulatot igényel. Másként kell fogni a ceruzát, fésűt, másként csengetni, ajtót nyitni.

A célirányos mozgás kivitelezés érdekében számtalan tanulási helyzetet kell létrehozni. Tág lehetőséget biztosít az **önkiszolgálás** e terület fejlesztésére.

A próba-szerencse alapon szerzett ismeretek, a mindennapi tapasztalatok segítik a gyermeket abban, hogy észrevegye az egyszerű **összefüggéseket** a tárgyak tulajdonságai között, az ok-okozat közvetlen egymásutánisága alapján. A globálisan felhívó jellegű tárgyakkal (személyekkel) kapcsolatba kerülve, azokról sokoldalú tapasztalatokat szerezve fokozatosan képes lesz a részletekre is figyelni, az egészből egy-egy **lényeges részt kiemelni.** Alak-háttér differenciáló képessége is finomul.

A **testséma** fejlődése is szoros kapcsolatban van a mozgás, azon belül a finommotorika fejlődésével is. Megtanulja a saját testén való tájékozódást is.

A **szem-kéz koordináció** fejlesztésének elengedhetetlen feltétele a szem fixáló mozgásának kialakítása, az alak-háttér felfogó képesség, a téri irányok, térbeli viszonylatok fejlesztése.

Mindehhez meg kell erősíteni az érzékelő apparátust, fejleszteni kell a motoros folyamatokat és a nyelvi képességeket.

A különböző fejlesztő játékokkal végzett manipuláció ügyesíti a gyermek finommotorikáját, de igazi alkotókedvüket a festéssel, nyomdázással, gyurmázással, tépéssel, rajzolással élhetik ki. E tevékenység során sikerélményhez jutnak, produktumok keletkeznek, ha a gyermek látja alkotásának eredményét.

Fontos, hogy megtanulja az egyes eszközök használatát, és szívesen ábrázoljon.

<u>A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek vizuomotoros készségének jellemzői</u>

A motoros készségek és a percepció fejlettsége alapvető szerepet játszanak a kognitív képességek kialakulásában. Az értelmi fogyatékos gyermekeknél a **mozgásszerveződés** különböző **zavarai** gyakran társulnak az **észlelés** különböző tartományainak **zavarával.**

A vizuális észlelés képessége erősen befolyásolja a gyermek **érzelmi stabilitását.**

A sajátos nevelési igényű értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek **mozgásos ügyetlensége** a manualitásban is megjelenik. A kézfejlődés üteme lassabb, óvodáskorban is többnyire marokra fogja a tárgyakat. Lassan alakul ki háromujjas és csak hosszas gyakorlás után a kétujjas fogás (csípőfogás).

A két kéz együttes mozgása, a test középvonalának átlépése nehézséget jelent.

A kognitív funkciók sérülése, a pontatlan megfigyelés, a célirányos mozgások kivitelezésének nehézségei, a hibás vizuális emlékezet, a kialakulatlan dominancia, a tartós figyelem, a feladattartás gyengesége, szétszórtságuk, nyugtalan magatartásuk nehezíti az ismeretszerzést. A finommozgást igénylő feladatokat erőtlen, pontatlan mozgáskoordinációval oldják meg.

A vizuomotoros készség fejlesztésének feladatai

E foglalkozás **kettős feladatot** lát el: alkalmassá teszi a gyermeket egyre pontosabb **célzott manipulálásra** az érzékelés, észlelés, tapintás az ujjak ügyesítésével; másrészt az **ábrázoló kedvet** igyekszik felkelteni, támogatja a gyermek önkifejezését.

Feladatok: olyan tanulási helyzetet kell létrehozni, ahol az ingerek sokoldalú felvétele, szelekciója biztosított. Fejlesztő játékok, eszközök kiválasztásával törekedni kell a **pontos megfigyelésre,** megtanítani a tárgyak **fixálását.** Megismerik a különböző eszközök **fogását, elengedését, osztályozását** színek, formák, nagyság, súly alapján. Megtanulják a tárgyakat megkülönböztetni **tapintással.** Ismerkednek a pontos **illesztéssel**. **Azonos** tárgyakat csoportosítanak, **különbségeket** vesznek észre. **Párosítanak, ritmikus sort** alkotnak. Megismerik a soralkotást, felismerik a **hiányt,** megtanulnak pontosan **célozni.** Az **alakállandóság** fejlesztését segítik a tapintásos gyakorlatok, az azonos tárgyak válogatása illetve az **egyszerű mértani formák** osztályozása, puzzle játékok, mozaik elemeinek **összeillesztése.** Fejlesztik a vizuális megfigyelő képességet, a **lényeges jegyek** felismerésének képességét.

Ujjtornával ügyesítik a kéz ujjait és az önkiszolgálási feladatok végre-hajtása, az egyszerű munkatevékenységek is alkalmat adnak a gyakorlásra. Mindezek a tevékenységek, játékok, a játékra nevelés foglalkozáson az egyéni fejlesztésnél, természetesen más formában, megjelennek.

A szem - kéz koordináció, az alak - háttér differenciáló képesség, az alak-háttér, a testséma fejlesztés, az ujjak és kéz ügyesítése mellett a gyermek **ábrázoló képességét** is fejlesztik. Különböző anyagok, technikák megismertetésével, együttes tevékenységgel teszik őket alkalmassá arra, hogy örömüket, élményeiket rajzzal, festéssel, mintázással is ki tudják fejezni.

Az ábrázolás, alakítás fejlesztésének lehetőségei

Mintázás	
homok	formázás
	építés
	formakitöltés
víz	töltögetés
	pancsolás
gyurma	lapítás
	sodrás
	gömbölyítés
	formálás
agyag	formálás

Festés	
kézzel	tenyérrel
	ököllel
	5 ujjal
	1 ujjal
eszközökkel	szivacsos flakonnal
	dugóval
	szivacs-ecsettel
	vastag ecsettel
Nyomdázás	dugóval
	terményekkel
	játéknyomdával
Papírmunkák	gyűrés
	tépés
	sodrás
	ragasztás
	nyírás
Rajzolás	vastag zsírkrétával
	vastag színessel
	grafit ceruzával
Vegyes technikák	

A felsorolt technikákkal és eszközökkel dolgozhatnak különböző nagyságú, minőségű, térbeli elhelyezésű anyagokon (papír, üveg, tükör, fólia, paraván, tábla, fa, textil stb.). A munka során fontos, hogy ügyeljenek a helyes irányra és a gyermekekkel is igyekezzenek megtanítani a balról-jobbra és a fentről-lefelé haladást.

Elvárások az óvodáskor végén

- tudjon rövid ideig helyhez kötötten tevékenykedni
- alakuljon ki kétujjas fogása
- tudjon pontosan illeszteni
- alakuljon ki a megközelítőleg helyes ceruzafogása
- tartsa be a papírhatárt
- szívesen ábrázoljon
- rajzában jelenjen meg a kezdeti emberalak ábrázolás
- használja az ábrázolás-foglalkozáson megismert eszközöket
- rajzában alakuljon ki a helyes nyomaték
- tudjon egyszerű ábrát, ritmikus sort kirakni
- munkájában balról-jobbra haladjon
- alakuljon ki kezessége, testsémája

Zenei nevelés alapjai

Ez a foglalkozás lehetőséget nyújt a zene, a ritmus személyiségformáló szerepének megalapozására.

formája: csoportos
ideje: heti 4 alkalommal
időtartama: a gyermek igényének megfelelően 5-10 perc
célja:

- a zenei érdeklődés felkeltése
- a környezet hangjainak felismerése, differenciálása
- utánzásra késztetés
- a ritmusérzék fejlesztése
- a gyermek érzelmi életének alakítása, a gátlások oldása
- a zenei hallás fejlesztése
- hangulatkeltés, motiválás
- a beszéd, mozgás, zene, játék összekapcsolása, egymás hatásának erősítése
- a nagyon egyszerű népi mondókák, versek, énekek megtanítása
- a zenehallgatás megszerettetése
- a csend, a zörejek, a zene szerepének értékelése.

A sajátos nevelési igényű, értelmileg sérült óvodáskorú gyermek életét végigkíséri a zene. A zene megnyugtató, elringató, figyelemfelkeltő, motiváló szereppel bír.

Az a gyermek, aki a születése pillanatától élvezi az édesanyja megnyugtató beszédét, halk énekét, aki megtapasztalja a csend jelentőségét, és nem állandóan szóló rádió, TV háttérzaja mellett él, igényli a zenét, illetve később maga is szívesen énekel.

Ezért fontos, hogy tudatosan építse ki a felnőtt közösség azt a légkört, ahol a zenének is szerepe van.

Már a **zörejek** fontos szerepet játszanak a gyermek ismeretszerző folyamatában. A többször ismétlődő zörejhangokból mozgásokra, eseményekre tud következtetni (megérkezett valaki, ebédelünk stb.). Maguk is keltenek zörejeket játékuk során. A felnőtt felhívja a figyelmet a környezetben keletkezett váratlan zörejekre (mentő, autó, útfúrás, telefoncsöngés stb.).

A **beszéd** és a zene szoros kapcsolatban van. A beszéd tempója, a ritmus, a hanglejtés, a hanghordozás, a hangmagasság más-más jelzéssel bír a gyermek számára. **Érzelmi hatása** különös jelentőséggel bír.

A kisgyermeket **zenei hangok** tömege veszi körül, ebből az értelmi fogyatékos óvodás életében az **ének** játszik óriási szerepet.

A **hangszer** is szerepet kaphat, mert élményt jelent a gyermeknek a felnőtt furulyázása, gitározása, sőt ő maga is megismerkedik a különböző hangszerekkel, azonban az énekhang közvetlen személyes kapcsolatteremtő játékot, mozgást kísérő szerepe nagyobb. Az egyszerű mondókák, dalok a magyar beszéd hanglejtését, ritmusát pontosan követik. A dalokat elsősorban a magyar népdal-kincsből válogatják.

A dalok szolgálhatják a hangulatkeltést, **zenehallgatásként** énekelhetnek. Ilyenkor a szöveg is érdekes lehet, míg máskor a szöveg jelentéktelen. Az óvodában alkalmazott mondókák, énekek hangsúlya, lüktetése, ritmusa, szövege, hanglejtése, dallama, mozgásossága egyaránt jelentőséggel bír.

A dalokat először a felnőtt énekli, a gyerek figyeli, vele örül, újra és újra kéri. Tehát egy-egy mondóka vagy dal önmagában is öröm, de igazi örömöt a sokszori ismétlés ad. Fokozza a gyermek érdeklődését, a szép, tiszta felnőtt éneklés, a tempóváltoztatás, a halkabb, hangosabb előadásmód. A gyógypedagógus mimikája, gesztusai esetleg bábok alkalmazása fokozhatja a hatást.

A zenei nevelés helye a gyógypedagógiai óvodában

A felnőtt minden olyan alkalommal énekelhet, amikor a gyermekek jó közérzettel tevékenykednek, szabadon játszanak. Tehát nem csupán a kötött foglalkozáson. Használhatja motiválásként a gyermek megnyugtatására, akár jutalmazhat is vele. Az éneklés a felnőtt és gyermek közötti személyes kapcsolatot elmélyíti, közös örömszerzés forrása.

Az értelmi fogyatékos óvodások életében a **höcögtető, lovagoltató énekek, mondókák** fordulnak elő gyakran. Ezeknél a dal, a mondóka lüktetését mindig mozgás kíséri. A gyermekek nem értik a dalok mondanivalóját, de érzik ritmusát, élvezik dallamát, tempóját, a keletkező feszültséget. A gyakorlások, ismétlések során várják a "csattanót". Ennél a játékos együttléteknél a testi kapcsolat is fontos.

A gyermek képzelete fejlődésével ő is utánozza a felnőttet, eljátssza babával, társaival az ismert dalt.

A mindennapok során számtalan mód nyílik az éneklésre. A motiváción túl meséskönyv nézegetésekor **körjáték** játszásánál, altatásnál énekelhet a gyógypedagógus. Ilyenkor csak egy-két ismétlést alkalmaz, addig énekel, míg a gyermekek figyelik az énekszót.

Az élő zene az énekhangon túl **hangszerek** is szerepelnek az óvodában. A felnőtt hangszeres játékának hallgatásán túl maguk is megszólaltatnak hangszereket, a közös éneklést **egyenletes lüktetéssel** kísérik, tapsolnak, dobolnak, körbe járnak a dalra.

A gyermekek a kedvenc énekeket, mondókákat megpróbálják énekelni, dúdolni, imitálni. Sokszor csak a dallam foszlányai ismerhetők fel és a dalt kísérő mozdulat mutatásával jelzi a gyermek, mit szeretne hallani.

A sérült gyermekek beszédfejlesztésénél is fontosak a mondókák, énekek. Sokszor ezek kulcsszavai jelentik a gyermekek első önálló szavait is.

A ritmusfejlesztés alkalmával az egyenletes lüktetésen túl érzékeltetik a **gyors és lassú ritmust,** a **magas és mély hangokat.**

Az ULWILA zenei módszer, mint kiegészítő eljárás, előkészíti a színek ismeretén alapuló egyszerű hangszeres zenei nevelést.

Az óvodások szívesen énekelnek, sok mondókát ismernek, képesek a dallam alapján felismerni kedvenc dalaikat, szívesen vesznek részt mozgásos, énekes játékokban.

Feltétlenül indokolt a zenei nevelésre nagyobb hangsúlyt fektetni harmonikus személyiségfejlődésük, életük teljesebbé tétele érdekében.

Elvárások az óvodáztatás végére

- ismerjék fel a tanult énekeket
- szívesen vegyenek részt dalos játékokban
- szívesen énekeljenek
- tudjanak egyenletes lüktetéssel kísérni egyszerű dobbal
- ismerjék a hangszereket (pl. dob, csengő, síp, stb.)

Egyéni fejlesztés

A gyermek speciális nevelési szükségletéhez, a képesség-struktúra egyenetlenségéhez igazodó, sérülés specifikus fejlesztés

formája: individuális képességfejlesztés
ideje: naponta, illetve a szakértői véleményben meghatározott óraszámban
időtartama: 5 - 15 perc a gyermek állapotától, az adott tevékenységtől függően
célja:

- hatásfokozó, erősítő, támogató, kiegyenlítő, esetleg tehetség-gondozó tevékenység a tanulási munkatevékenység, illetve a közösségi élet nehézségeinek leküzdése érdekében;
- esetleges társuló sérülésekből adódó problémák kiküszöbölése;
- taktilis, kinesztetikus, vizuális, auditív ingerléssel, a játékok, eszközök felhívó jellegét kihasználva növelni az együttműködő készséget, a kitartást, feladattartást, fejleszteni a modális, intermodális, szeriális észlelést;
- a figyelem, az emlékezet fejlesztése a nyelvi zavarok kiküszöbölése, a beszédszervek ügyesítése, a beszédindítás;
- a formaészlelés, alak - háttér differenciáló képesség, a látási - hallási diszkriminációs készség fejlesztése
- a finommotoros készség, a formakivitelező készség fejlesztése;
- a megfigyelőkészség fokozása;
- a kognitív funkciók közül a válogatás, csoportosítás, rendezés (nagyság, szín, forma szerint), analógiák, a rész-egész viszony észrevétele. Az analizáló- szintetizáló készség, a szerialitás fejlesztése.

„Ahhoz, a szinthez kapcsolódva kell a fejlesztést elkezdeni, illetve ott kell fejleszteni, ahol a gyermek még biztonságosan mozog, s a tudás már készségszintű, mert csak így válik lehetőséggé számára az eredményes feladatvégzés”- írja Vigotszkij, s ezzel maximálisan egyet kell érteni.

Az együttműködéshez nélkülözhetetlen a **szándékos figyelem**. Ez olyan szenzoros organizációt kíván, amely minden cselekvésben a lényeges érzékletet különbözteti meg a lényegtelentől. A vizuális figyelmet a kívánt tárgyra kell irányítani. Olyan **játékszituációt** kell biztosítani, amelyben a gyermek velünk szembeni interakciója számára érdekes lesz. A gyermek csak óvatos előrehaladással tapasztalhatja meg egy feladat struktúráját és variánsait, s próbálja az újat a jelenlévő rendszerbe besorolni. Ezért fontos, hogy a feladatok egy adott

foglalkozáson belül is bár legyenek változatosak, de ne legyen túl nagy a különbség a régi és újabb feladat között.

Az egyéni fejlesztésnél éppen a gyermekek sokfélesége miatt **témaköröket megjelölni**, "receptet" adni nem lehet.

De fontos, hogy sor kerüljön a **fixálás**, a **tárgyra irányultság**, a **tárgy** szemmel való **követése**, a **változás** illetve **állandóság** megfigyelésére.

Szerep jut a foglalkozásokon az adott feladathoz illő rövid **mondókák, versek, énekek** mondogatására, **mutatására**.

pl.: ha a testséma fejlesztés a cél, akkor

-"Itt a szemem, itt a szám..."

- sűrű erdő, kopasz mező...

- orrom, orrom, kedves orrom... stb. mondókákat mondatjuk. Ez az emlékezet fejlesztését is szolgálja.

Feladat lehet a **tárgyállandóság** kialakítás a különböző szempont szerinti válogatás, osztályozás, csoportosítás, a sorrendiség kialakítása.

A tárgyakkal történő manipuláció mellett a foglalkozásokon a **képek** is jelentőséget kapnak.

A tárgyat képpel, a képet képpel egyeztetik, észrevetetik a **hiányt, azonosságot, különbséget, változást, rész-egész viszonyt.**

A színek megtanítását, nagyság szerinti csoportosítást, fő fogalom alárendelést végeznek. Mindezeknél a nyilvánvaló nagy különbségtől haladnak az alig észre-vehető felé.

A tárgyon végzett játékos gyakorlatokat igyekeznek síkra lefordítani, képeken, feladatlapokon is felismerni, megmutatni, kiválasztani ugyanazt.

A csoportos foglalkozásokon tanultak elmélyítésére, integrálására is lehetőség nyílik.

Az **önkiszolgálás** részfeladatai pl.: "toalett tréning", egyes ruhadarabok felvétele stb. lépcsőn járás váltott lábbal stb. megtanítása is egyéni fejlesztés során történik.

A helyes ceruzatartás, a helyes nyomaték, az egyszerű ábrák színezése, a bekarikázás, összekötés technikájának megtanítása illetve iskolába induló jobb képességű gyermekek grafomotoros fejlesztése is e foglalkozásokon történik.

Itt tanulhatják meg az **időrendi** sorrendet, az **egyszerű történetek** képek segítségével történő felidézését éppúgy, mint a **bal-jobb differenciálás**át, esetleg a névutókat, ha erre alkalmasak.

Bővül aktív szókincsük, kezd kiépülni **grammatikai rendszerük** és megtanulnak **kérdezni**.

Fontos, hogy a csoportos és egyéni fejlesztés összhangban - az utóbbi egyénre szabott- legyen, hogy kellő időt biztosítson a gyakorlásra, s ne nélkülözze a pedagógiai tudatosságot.

A következőkben rendszerezzük az egyes részterületek fejlesztését szolgáló gyakorlatokat, annak hangsúlyozásával, hogy ezek nem öncélú funkció tréningek, hanem az egész személyiséget fejlesztő tevékenységek. Hisz minden képességfejlesztés hat az észlelés, emlékezet, figyelem, beszéd, gondolkodás fejlesztésére egyaránt.

A mozgásfejlesztésre irányuló gyakorlatok

- a testkép, testfogalom, testséma fejlesztése
- a vesztibuláris rendszer fejlesztése; statikus illetve dinamikus egyensúlyt fejlesztő gyakorlatok (kitámasztás erősítése)
- a két test fél mozgásának összerendezése, téri tájékozódás fejlesztése
- a mozgás- és beszéd (ritmus) összekapcsolása,
- bizalomerősítés.

A beszédindítást segítő gyakorlatok

- a beszédre való figyelés fejlesztése, a beszédszervek ügyesítése
- aktív szókincs bővítése
- a verbális és nonverbális jelzések megtanítása
- a grammatikai rendszer kiépítése
- analógiák alkalmazása
- beszédmegértés segítése
- színek egyeztetése, megnevezése, osztályozás, válogatás, csoportosítás, fő fogalom alá rendezés, jelzők megismertetése
- ritmikus sorok kialakítása.

A megismerő tevékenység fejlesztését szolgáló gyakorlatok

- az érzékelést, észlelést fejlesztő gyakorlatok
- a figyelem, megfigyelőképesség fejlesztése, a figyelem tartósságának fokozása, a lényeges-lényegtelen dolgok megkülönböztetése, késleltetett figyelem kialakítása
- az emlékezet fejlesztése, a felidézés segítése az azonosság különbség felismerése, összehasonlítás
- a rész-egész viszony érzékeltetése
- hiány felismerése, változás észrevétele
- analizáló-szintetizáló készség fejlesztése
- fő fogalom alá rendelés
- analógiás gondolkodásfejlesztés

A vizuomotoros koordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok

- ujjak ügyesítése
- kézügyességet fejlesztő gyakorlatok
- fixációs gyakorlatok
- a szem-kéz koordináció fejlesztése
- a szenzomotoros koordináció fejlesztése
- az ábrázoló készség fejlesztése, helyes ceruzafogás, kellő nyomaték kialakítása, a rajzkészség fejlesztése
- a téri orientáció, alak-háttér differenciáló készség fejlesztése

Kiegészítő speciális terápiák

Ezek a terápiák **speciális képzettséget igényelnek,** és az adott közösség igénye, lehetősége szabja meg az alkalmazást.

E terápiák közül feltétlenül szükséges a **logopédiai foglalkozás,** illetve a **mozgásfejlesztés.**

Ezeken kívül fontos lehet az óvodai nevelést kiegészítő **állatasszisztált terápia.**

6. Szervezeti és időkeretek

A speciális óvodákba a gyermekek a szülő kérésére és a Tanulási képességet Vizsgáló és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján kerülnek.

6.1. Felvétel az óvodába

Az a gyermek kerülhet a gyógypedagógiai óvodába, aki rendelkezik a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleményével, s megfelel a következő ***minimumkövetelmény***nek a 8 hét próbaidő végére:

- **mozgás terén**: helyzet és helyváltoztató alapmozgásokra képes;
- **gondozás terén**: öltözésnél együttműködő; étkezésnél kanállal képes enni (nem feltétel az önálló étkezés), pohárból kevés folyadékot inni segítséggel; a szobatisztaság megléte nem feltétel
- **kommunikáció terén**: minimális kontaktus kialakítható vele;
- **szociális fejlettség terén**: csoportban nevelhető, önmagára és társaira nem jelent veszélyt

A csoportlétszám max. 12 fő.

A **vegyes életkorú** és **kórformájú csoport** az optimális.

A pedagógiai program legfőbb jellemzője a **rugalmasság.** Ez jelenti az év folyamán az egyes tevékenységek aránybeli eltolódását éppúgy, mint a napirenden belüli rugalmas kereteket.

Mivel az értelmi fogyatékos óvodások spontán tanulása is sérült, indokolt, hogy az egész csoport számára kötelező foglalkozások, illetve mikro csoportos, egyéni fejlesztő foglalkozások váltsák egymást.

Mindezek mellett a **játék**, az elmélyült játéktevékenység lehetőségeit is biztosítani kell.

Az egész napos tevékenység során megteremtik a megfelelő kereteket a **mozgásigény** kielégítésére csoportos foglalkozások, szabadban végzett játék, tornázás, kirándulás segítségével, azzal a céllal, hogy a gyermek természetes igényévé váljon, beépüljön szokásrendszerébe, s mert a "gyökerek" kiépítése a munka alapja.

A mozgásos tanulás a tanulás többi területével is szoros kölcsönhatásban van.

A fejlesztőmunkánkban kiemelt szerepe van az **önállóságra** nevelésnek.

Az óvodába kerüléskor e terület fejlesztése nagyobb időkeretet kap, mint az értelmi nevelés, a későbbiekben az arány megfordul. Megfelelő időt, teret, sok-sok próbálkozást kell biztosítani a fokozatosság elvét szem előtt tartva a gyermekeknél.

A higiénés szokások kialakítása, a helyes táplálkozás, a szabadlevegőn való tartózkodás, a helyes öltözködés szolgálja az **egészséges életmódra** nevelést, azt, hogy az óvodások teherbíró képessége, edzettsége, a betegségekkel szembeni ellenállása, fizikai erőnléte fokozódjon. Gondoskodnak arról is, hogy vízhez szoktatással, az úszás elemeinek oktatásával, terápiás lovaglással, rendszeres kirándulással, egészséges életmódra neveljék őket.

A szülőket is próbálják befolyásolni közös programok, kirándulások alkalmával.

A szokásrend, a mindennapok ritmikus ismétlődései tagolják az óvoda életét. Az óvodáskorú gyermek igényli az ismert és áttekinthető, ismétlésekkel tagolt **napirendet**, a biztos támpontokat. Ezekben természetesen lehetnek kivételes alkalmak, mint az ünnepi készülődés ideje, vagy az ünnepek.

Az értelmi fogyatékos kisgyermek életében a napi ritmuson túl a megszokott kereteknek is nagy jelentősége van.

6.2. Az óvoda napirendje

07.00.-08.00. reggeli ügyelet
08.00.-08.40. gyülekező, szabad játék
08.45.-09.00 önkiszolgálás (tisztálkodás, reggeli)
09.00.-10.00 kötelező foglalkozások (egyéni, csoportos vagy mikro csoportos formában)
10.00.-10.30. önkiszolgálás (tisztálkodás, tízórai)
10.30.-11.25 kötelező foglalkozások (egyéni, csoportos vagy mikro csoportos formában) illetve szabad játék
11.25.-12.00. ebéd
12.05.-14.30. tisztálkodás, fogmosás, pihenés
14.30.-15.00. önkiszolgálás (tisztálkodás, uzsonna)
15.00.-16.00. szabad játék, hazamenetel
16.00.-17.00. délutáni ügyelet

Ez a napirend csupán egy keret.
Rugalmasan változik az adott igényeknek megfelelően.
A 2 gyógypedagógus egymást váltja a délelőtti és délutáni műszakban.

A gyógypedagógusok fejlesztő munkáját segíti a fenntartó által meghatározott számú gyógypedagógiai asszisztens (gyermekfelügyelő), aki a gyermekek szabad játékát is képes irányítani, segíteni és egy dajka.

A kötött foglalkozások, az önkiszolgálásra nevelés célzott foglalkozásai, a levegőztetés délelőtt zajlanak. A délutáni alvás után a gyakorlásra, szabad játékra van lehetőség.

Az egyes **foglalkozások időtartama** függ az adott gyermekcsoport fejlettségétől, a témától, illetve az egyes gyermekek aznapi állapotától. S így 5-15-20 perces foglalkozások lehetnek.

A foglalkozások azonos rítusok szerint indulnak (teremrendezés, a vezető dal eléneklésével, hiányzók felismerése, időjárás-, és az adott évszak megfigyelése, az adott nap kiválasztása).
A gyógypedagógus törekszik a **játékosság**ra, a gyermek életkori, fejlődésbeli különbségeinek figyelembevételére már a tervezés idején is.

A fejlesztés során folyamatos ellenőrzéssel győződik meg az eredményességről.

Lehetőséget biztosít az elmélyült tevékenységre, biztosítja az értő figyelmet, differenciált feladat adással, sokoldalú megközelítéssel, sok gyakorlással segíti az ismeret elsajátítást.
Ez **cselekedtető tanulásirányítás**.

A csoportos és egyéni foglalkozások, a pihenésre, nyugodt étkezésre, tisztálkodásra, az önállóságra fordított idő megfelelő aránya biztosítéka a gyermek optimális fejlesztésének, s a túlterhelés, illetve üresjárat kiküszöbölésének.

A tevékenységi formák ritmikusan ismétlődnek, a gyakorlásra, az ismétlésre kellő időt biztosítva, a gyermek spontán megnyilvánulásait is figyelembe véve.

A tematikus feldolgozásnak megfelelően az egyes témák feldolgozási ideje 1 hét, vagy ennél hosszabb ideig is tarthat.

Figyelembe veszi a gyógypedagógus azt a tényt, hogy a tanulás az óvodások számára kapcsolatfelvétel, és a világgal való együttműködés kiegészítését jelenti. Ez a világ számukra mérték és tükör, mely személyiségük épülése szempontjából, és mint tananyag az életben való eligazodáshoz feltétlen és egyaránt szükséges.

A szorgalmi idő az iskola rendjéhez igazodik.

Nyáron a szülők igényei szerint ügyeletet szervezünk.

7. Ellenőrzés, értékelés

7.1. A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése

A gyógypedagógus a tanév elején pedagógiai megfigyeléseit írásban rögzíti. A gyógypedagógus munkájára jellemző a **folyamatellenőrzés**: a pedagógiai vizsgálatot félévkor, év végén megismétli.

Munkaközösségi értekezleten, valamint a félévi és év végi értékelő értekezleten kerül sor egy-egy gyermek fejlődésének megbeszélésére, team munkában keresik a lehető legjobb megoldást. Ez a team kiegészül a gyermeket kezelő szakorvossal, védőnővel, logopédussal, szülővel, szükség esetén a pszichológussal, pszichiáterrel.

A gyermek megismerése, megértése nevelőmunkánk elengedhetetlenül fontos mozzanata. Pedagógiai gyakorlatunkban a gyermek fejlődését vizsgáló méréses módszer az ún. Strassmeier skála, mely segít az értelmileg sérült gyermek személyiség struktúrájának megismerésében, s a fejlesztés tervezésében. E skála 5 területet vizsgál: **önellátás, finommotorika, nagymozgás, nyelv-beszéd, gondolkodás-érzékelés.** A nevelési év elején állapotfelmérés történik a skála, ill. egyéni megfigyelések alapján. A gyógypedagógus megfigyeléseit írásban rögzíti (fejlődési lap). Mindezek, és a gyermek gyógypedagógiai – pszichológiai - orvosi vizsgálati lelete alapján készíti el a gyermek egyéni fejlesztési tervét, s

tervezi meg a csoport munkáját. A gyógypedagógus munkájára jellemző a folyamatellenőrzés: a pedagógiai vizsgálatot félévkor, évvégén megismétli.

A tanköteles gyermekek a Tanulási képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság iskolaérettségi vizsgálatán vesznek részt. A Bizottság véleménye, a gyermekkel foglalkozó gyógypedagógus és a szülő véleménye alapján kezdi meg a gyermek tanulmányait.

A szülők a napi beszélgetések, a szülői értekezletek, a gyermek kiállított munkái, illetve az évi 2 alkalommal megrendezett **"nyílt napon"**, valamint a közös ünnepélyeken szerzett tapasztalataik során, és a gyógypedagógussal folytatott konzultációk során győződhetnek meg gyermekük fejlődéséről.

7.2. A programellenőrzés és értékelés rendszere

Az **ellenőrzési formák**: folyamatos megfigyelés, feljegyzések készítése, munkaközösségi megbeszélések, a gyermekek cselekedeteinek, viselkedésének elemzése, fejlődési tesztek végzése, felmérések, nyomon követések. Az iskolai beválás vizsgálata.

Az **ellenőrzésben résztvevők**: munkaközösség vezető, tagintézmény vezető.

Az ellenőrzés részben **folyamatos**, részben ciklusonkénti, pl. bizonyos célzott ellenőrzés: szokások elsajátítása, erőfeszítés, munkában való részvétel; vagy egyes fejlesztési terület eredményei.

Másrészt **évenkénti**: a magatartás, a viselkedés változása, a képességek fejlődése, a továbbhaladás lehetőségei stb.

Értékelőlap

Gyermek neve:……

Csoport:……

Értékelés ideje:……

MEGJELENÉS
Korához képest fejlett/fejletlenebb

MAGATARTÁS
Beilleszkedés
a csoportba jól beilleszkedett
nehezen illeszkedett be
nem tudott beilleszkedni

Kapcsolata társaival
a csoportban irányító szerepet tölt be
társaival kapcsolatot kezdeményez
a kialakult játékban részt vesz
egy gyerekhez kötődik: ……
társaival kapcsolatot nem kezdeményez
szinte nincs kapcsolat a gyerekekkel
félrehúzódó, társaival egyáltalán nincs kapcsolata
társaival agresszív nyíltan/titokban

Kapcsolata felnőttekkel
minden felnőttet szeretettel, szívesen fogad
számára ismerős felnőtteket szereti, idegenekkel tartózkodó
egyes felnőttekhez nagyon erősen kötődik
mindenkivel tartózkodó, de lassan feloldható
minden kapcsolatot elutasít
felnőttekkel agresszív

Csoportos foglalkozásokon
jó és állandó kapcsolat tartható vele, aktív, együttműködő
folyamatos kapcsolat tartható vele, de gyakran noszogatni kell
hangulatától függően vesz részt
szuggesztív irányítás mellett vonható be a foglalkozásokba
nem együttműködő, nem kapcsolódik be
figyelme kiterjed az egész foglalkozásra
figyelme néha ellankad, ilyenkor személyesen kell hozzá fordulni
figyelme rövid időre köthető le, hamar kifárad
figyelme állandóan elkalandozik

Egyéni foglalkozásokon
aktív, érdeklődő, jól foglalkoztatható
aktív, de kevéssé érdeklődő
a csoporthoz képest fáradékonyabb

Jutalmazásra
örömmel reagál
változóan, hangulatától függően reagál
közömbös marad
elutasítja
Büntetésre
dacosan reagál
megbánással reagál
közömbös marad
valószínűleg nem érti a szituációt
mindennek, ami vele történik örül

BESZÉDE
Beszédértés
alacsony szintű társalgás kialakítható vele
összetett utasításokat megért
egyszerű utasításokat megért
erősen tagolt szóbeli közlést megért
gesztusokkal kísért közlést ért meg
a sokat használt, általa ismert felszólításokat érti meg
csak a nevére reagál
nevére nem reagál

Beszédutánzó készség
a tanult szavakat, fogalmakat ügyesen utána mondja
csak nehezen tanulja meg a szavakat, sok hibával mondja a felnőtt után
hibásan utánoz, spontán nem javít
irányításra sem javítja a szavakat
után mondás helyett, csak a száját mozgatja
nem mondja a felnőtt után

Beszédkésztetés
szívesen kommunikál, van közölni valója
magától ritkán beszél, kérdésekre válaszol
csendes, halkan, bizonytalanul beszél, főleg kérdésekre ad rövid választ
van közölnivalója, de nem tudja kifejezni magát
nincs, vagy alig van mondanivalója

Beszédprodukció, önkifejezés (tartalmi elemzés)
kerek, egész mondatokban beszél

töredékes mondatokban beszél
agrammatikus mondatokban beszél
főleg szavakban, néha mondat értékű szavakban beszél
csak néhány szót ejt, inkább gesztusokkal, jelekkel fejezi ki magát
csak hangokat ad ki és mutogat
semmilyen hangot nem hallat
sírással, nyugtalansággal fejezi ki magát

Beszédérthetőség (alaki elemzés)
beszéde viszonylag tiszta, érthető
elmosódottan, de érthetően beszél
beszéde nehezen érthető
beszéde nem érthető, csak hangokat hallat

JÁTÉK
új játékokat kezdeményez
a játékban irányító szerepet tölt be
egy-egy társával szeret játszani, leginkább
…….
többnyire egyedül játszik, de mások közeledését elfogadja
többnyire egyedül játszik, mások közeledését nem fogadja el
Kedvenc játéktevékenysége spontán helyzetben:
……
……
……

Játéktárgy használat
a játékokat rendeltetésszerűen használja
nem rendeltetésszerűen használja (pl. dobál vagy rág)

Kitartás
hosszú ideig játszik egy játékkal elmélyülten
hosszú ideig játszik, de több játékkal
játékát hamar elunja (5-10 perc) és másikat keres
játéka kapkodó, szétszórt (1-2 perc)
semmilyen játéktárgy nem köti le a figyelmét

Irányított játékban
szívesen vesz részt
bevonható
nem szívesen vesz részt, gyakran kiáll
nem vonható be

MOZGÁS
Spontán tartások
biztosan áll

kapaszkodva áll
támasz nélkül ül talajon/széken
támasztékkal ül
spontán helyzetben hanyatt fekszik

Járás, futás
biztosan jár, nehezített (egyenetlen) talajon is
járása harmonikus
széles alapon, „mackósan" jár, de biztosan
teli talpra lép
járása ingatag, bizonytalan
kapaszkodva/vezetve jár
biztosan, ütemesen fut
nem tud futni

Ugrálás, ugrás
páros lábbal egyhelyben ugrál
páros lábbal előrehaladva ugrál
nem tud ugrálni
földre lefektetett zsinórt vagy karikát átugrik
zsámolyról leugrik
után lépéssel próbál ugrani
nem tud ugrani

Járás lépcsőn
felfelé kapaszkodással/kapaszkodás nélkül/ váltott lábbal, mellélépéssel
lefelé kapaszkodással/ kapaszkodás nélkül/ váltott lábbal, mellélépéssel
nem tud lépcsőn járni

A játékos utánzógyakorlatokat
ügyesen utánozza
néhány elemét utánozza
nem utánozza
beszéddel kíséri
beszéddel olykor kíséri
beszéddel nem kíséri

FINOMMOTORIKA
Eszközhasználat
rendeltetésüknek megfelelően használja, segítség nélkül
kevés segítséggel használja
sok segítséggel használja
helytelenül használja, de segítséget nem tűr
nem használja, nem keltik fel érdeklődését
lesöpri az asztalról

Spontán rajza
lengővonalas firka
körkörös firka
az ábrázolás szándékával „rajzol” (megnevezi), de még nem felismerhető
felismerhető, figurális

Nyomatéka
túl erős/megfelelő/gyenge

Emberábrázolás
kezdetleges fej-láb ember
rajzán minden főbb testrész megtalálható
rajzán apróbb részletek is megtalálhatók
rajza korának teljesen megfelelő
diktálásra ábrázol
minta után ábrázol (másol)
nem ábrázol

Papírhatárt
betartja/nem tartja be

Ceruzafogása
megfelelő
3 ujjas
marokfogás
nem fog rá ceruzára

Kezessége
Kialakult: jobb kezes/ bal kezes
még nem alakult ki

MEGISMERŐ TEVÉKENYSÉG
Színismerete
négy alapszínt felismeri, megnevezi
bizonytalanul ismeri fel, megnevezésbe néha téveszt
színt színnel egyeztet
egy-egy színt ismer: ……
színeket nem ismeri

Három alapformát
(kör, négyzet, háromszög)
jól/ bizonytalanul/ nem differenciál

Egyeztetés
képet képpel egyeztet

képet tárggyal egyeztet
tárgyat tárggyal egyeztet
nem egyeztet

Testséma ismeret
főbb testrészeket magán/ máson/ babán/ képen megmutat
főbb testrészeket megnevez
egy-egy testrészt felismer
testrészeket nem ismeri fel

ÖNKISZOLGÁLÁS
Szobatisztaság
toalett használatához semmilyen segítséget nem igényel
szükségletét szóban/ gesztussal jelzi
rendszeres ültetés mellett száraz marad
rendszeres ültetés mellett is előfordulnak „balesetek”
pelenkás nappalra is/csak alváshoz

Étkezés
villával önállóan eszik
kanállal önállóan eszik
kanállal segítséggel eszik
etetni kell
pohárból önállóan iszik
pohárból csak segítséggel iszik
itatni kell
darabos ételt jól rág
nem rág, pépeset eszik

Öltözködés
önállóan öltözik, vetkőzik
segítséggel öltözik, de önállóan vetkőzik
segítséggel öltözik, vetkőzik
teljes kiszolgálást igényel, de együttműködő
nem együttműködő

Általános tájékozottsága
szülei nevét megmondja
társai nevét megmondja/ társait névről felismeri
társai jelét megmondja/ társai jelét tudja
nevét megmondja
jelét megmondja/ felismeri
nevére reagál

Göllesz Viktor Óvoda, Általános Iskola, Előkészítő Szakiskola és Egységes Gyógypedagógia Módszertani Intézmény
1161 Budapest, Érsekújvári utca 7-13.

Strassmeier fejlődési skála

Profil-lap

Név:

Születési idő:

Dátum: 1. 2. 3.

	84					
	81					
	78					
	75					
	72					
	69					
	66					
	63					
	60					
	57					
	54					
	51					
	48					
	45					
	42					
	39					
	36					
	33					
	30					
	27					
	24					
	21					
	18					
	15					
	12					
	9					
	6					
	3					
	0	A Önellátás	B Finom-motorika	C Nagymozgás	D Nyelv/ beszéd	E Gondolkodás/ Érzékelés

Felmérést végezte

A: Önellátás – Szociális fejlődés

1. élet év	1				Tud szopni és nyelni.
	2				Lába után nyúl, illetve kezét a szájához veszi.
	3				Alkalmat teremt arra, hogy felvegyék.
	4				Reagál a kapcsolat megszakadására.
	5				Egy játéktárggyal három percig önállóan játszik.
	6				Tiltakozás nélkül hagyja magát öltöztetni.
	7				Megpróbál kapcsolatot felvenni és felhívja magára a figyelmet.
	8				Segítséggel iszik csészéből vagy pohárból.
	9				Megrágja az ételt.
	10				Az ujjai segítségével eszik.
	11				„Kukucs”-játékot (bújócskát) játszik.
	12				Négyből háromszor reagál a „nem” vagy „állj” utasításra.
2. élet év	13				Öltözésnél segítségképpen emeli a karját.
	14				Más gyerekek jelenlétében játszik, de *velük* még nem.
	15				Érdeklődéssel nézi a tükörképét.
	16				Zokniját le tudja húzni, a cipőjét még nem.
	17				Segítség nélkül (önállóan) iszik csészéből vagy pohárból.
	18				Három egyszerű utasításból kettőt követ.
	19				Önállóan eszik kanállal – lepotyogtatás még megengedett.
	20				Babát, mackót simogat, „szeretget”.
	21				Segít a játékok elrámolásában.
	22				Élvezi a fogócskát.
	23				Rövidebb időre megmarad ismerősöknél.
	24				Levetkőzik – kigombolás még nem követelmény.
3. élet év	25				Elkerüli az egyszerű veszélyforrásokat (forró kályha, stb.).
	26				Műanyag szívószállal iszik.
	27				Verbálisan közli kívánságait.
	28				Megtörli a kezét.
	29				Kívánságra, kérésre osztozkodik másokkal.
	30				Kanállal eszik és alig potyogtat le valamennyit.
	31				Magától visszavonul bóbiskolni vagy pihenni.
	32				Villával eszik, de egy keveset még szétken.
	33				Lehúzza a nadrágját, ha vécére megy.
	34				Megmossa a kezét.
	35				Jelzi, ha vécére kell mennie – nappal és éjjel egyaránt.
	36				Megpróbál segédkezni a házimunkában (söprés, portörölgetés).
4. élet év	37				Felveszi a kabátját (gombolás még nem követelmény).
	38				Rövid történeteket végighallgat.
	39				Önállóan enged magának a vízcsapból innivalót.
	40				Kimegy a vécére (vetkőzés, öltözés, kézmosás nem követelmény).
	41				Villával és kanállal önállóan eszik, csak keveset potyogtat el.
	42				Nagyobb súrlódások nélkül játszik más gyerekekkel.
	43				Szívószállal iszik, anélkül, hogy meghajlítaná.
	44				Felveszi a zokniját és cipőjét (megkötni még nem kell).
	45				Fogat mos.
	46				Könnyen leválasztható az anyáról.
	47				Megmossa az arcát.
	48				Konstruktívan játszik és épít, anélkül, hogy azonnal lerombolná.

5. élet év	49				Esténként teljesen levetkőzik.
	50				Nagyobb gombokat gombol.
	51				Másoknak előad, pl. verset mond vagy énekel.
	52				A ruhadarabok eleje és háta között különbséget tesz.
	53				Játék után néhány dolgot felszólítás nélkül helyre tesz.
	54				Közepes méretű gombokat gombol.
	55				A vécén teljesen önálló, beleértve az öltözést és a kézmosást.
	56				Önállóan öltözik a cipőkötést kivéve.
	57				Késsel megkeni a kenyeret.
	58				Kisebb felfedezőkörutakat tesz (nem messzire) a házon kívül.
	59				Versenyez.
	60				Önállóan öltözik és megpróbálja bekötni a cipőjét.

B: Finommotorika

1. **é l e t é v**	1				Keze nyitott, vagy lazán ökölben van.
	2				Kezét nézegeti, ujjaival játszik.
	3				A csörgőt (rágókát) rövid ideig megtartja a kezében, figyeli.
	4				Fog és elenged.
	5				Közelebb fekvő (látóterébe eső) tárgyak után nyúl, melyek keze ügyétől kissé messzebb esnek.
	6				Csípőfogással (hüvelykujj-mutatóujj) kisebb golyókat megfog.
	7				A kockát egy kisebb edénybe (csészébe) dobja, majd kiveszi.
	8				Könyvet lapozgat.
2. **é l e t é v**	9				Kinyújtott mutatóujjal biztosan eltalál (elpöcköl) apróbb tárgyakat.
	10				Célnak megfelelően, de még nem egészen korrekten fogja a rajzkrétát.
	11				Golyót –utánzással- az üvegbe dobja (kézbe adott golyóval).
	12				A golyót felveszi az asztalról és az üvegbe dobja (utánzással).
	13				4-5 fakockából tornyot épít.
	14				Kicsomagolja a cukorkát.
	15				Laponként lapozza a könyvet.
	16				3 darab kb. 24 mm átmérőjű gyöngyöt felfűz.
3. **é l e t é v**	17				6 kockából tornyot épít.
	18				Függőleges és vízszintes krétavonalakat utánrajzol.
	19				Négy kísérletből háromszor megfogja a feléje guruló labdát.
	20				Kisebb konstrukciós játék elemeit (pl. Lego Plastikant, stb.) összerakja.
	21				Legalább 4 darab kb. 12 mm átmérőjű gyöngyöt felfűz.
	22				Papírlapot egyszer meghajlítja, bemutatás után.
	23				Ujjaival helyesen fogja a rajzkrétát.
	24				Gyurmából az asztalon „hurkát” („kukacot”) sodor.
4. **é l e t é v**	25				9 kockából tornyot épít.
	26				Ollóval nyír, bár még nehézkesen és pontatlanul.
	27				Bemutatott minta alapján kört utánrajzol (nem kell pontosnak lennie).
	28				30 másodperc alatt 10 golyót dob az üvegbe.
	29				Ügyesen bánik az ollóval, de vonal mentén még nem nyír.
	30				Megadott keresztformát (+) lekövetéssel átrajzol.
	31				Krétával előrajzolt „V” és „H” formát utánrajzol.
	32				25 másodperc alatt dob 10 golyót az üvegbe.
5. **é l e t é v**	33				Minta alapján keresztet (+) megrajzol.
	34				Megfelelően használja a rongyot.
	35				A ceruzával leköveti az előre megrajzolt rombusz formát.
	36				Megpróbál egy szalagot megkötni (nem kell sikerülnie).
	37				20 másodperc alatt dob 10 golyót az üvegbe.
	38				Minta alapján emberalakot rajzol (fej, törzs, lábak).
	39				Négyzetet megrajzol.
	40				Ollóval vonal mentén nyír.

C: Nagymozgás

1. életév	1				Hasonfekvésben fejét rövid időre megemeli.
	2				Ülőhelyzetben fejét fél percig függőlegesen tartja.
	3				Néhány másodpercig önállóan megül.
	4				Néhány percig önállóan megül.
	5				Kúszással vagy mászással előrefelé mozog.
	6				Felhúzza magát állásba.
	7				Bútorokba kapaszkodva, azok mentén lépeget.
	8				Kisszéken egyenesen ül.
2. életév	9				Rövid ideig segítség nélkül megáll.
	10				Rövid távon önállóan megy.
	11				Nagyobb labdát dob vagy rúg (célirányosság nem követelmény).
	12				Földön ülésből feláll, falba vagy bútorba kapaszkodás nélkül.
	13				Felügyelettel járkál a lakásban vagy az udvaron.
	14				Kapaszkodással felmegy a lépcsőn (utánlépéssel).
	15				Biztonságosan jár, és ritkán esik el.
	16				Guggolóhelyzetben játszik, támaszkodás nélkül.
3. életév	17				Állóhelyzetben, támaszkodás nélkül elrúgja a labdát.
	18				Bútorokra felmászik, akadályokat legyőz.
	19				Kapaszkodással felmegy a lépcsőn (váltott lábbal).
	20				Kapaszkodással lemegy a lépcsőn (váltott lábbal).
	21				Páros lábbal helyben ugrál.
	22				Bemutatás után lábujjhegyen jár.
	23				Egy másodpercig megáll kapaszkodás nélkül egy lábon.
	24				Triciklivel közlekedik.
4. életév	25				Hajlított karral elkap egy nagyobb labdát.
	26				3 métert megy lábujjhegyen.
	27				3 méterre elviszi a vizespoharat.
	28				Kapaszkodás nélkül fel- és lemegy a lépcsőn (utánlépéssel).
	29				Kapaszkodás nélkül felmegy a lépcsőn (utánlépéssel).
	30				20 cm-t ugrik páros (zárt) lábbal.
	31				Páros lábbal leugrik a heverőről.
	32				Ugrál vagy szökdel, az ugróláb cseréje nélkül.
5. életév	33				Egy lábon ugrál.
	34				Kapaszkodás nélkül fel- és lemegy a lépcsőn (váltott lábbal).
	35				4-8 másodpercig egy lábon megáll.
	36				Tyúklépésben jár (sarok a lábujjak elé lép).
	37				Az ugróláb váltogatásával ugrál.
	38				Hátonfekvésből feláll megfordulás és kéztámasz nélkül.
	39				9 vagy több másodpercig megáll egy lábon.
	40				4 kísérletből kétszer 2 m-ről beletalál teniszlabdával egy kb. 25 cm átmérőjű körbe.

D: Beszéd

1. élet év	1				Spontán gügyög, különböző ingerekre nevetéssel reagál.
	2				Hangokra mosollyal reagál.
	3				Zajforrásokat lokalizál, csengő hangjára fejét fordítja.
	4				Érzelmi színezetű hangokat ad.
	5				Étkezés előtt jelentősen aktívabb lesz.
	6				Kitartóan gügyög.
	7				Szótagpárokat használ (pl. ma-ma, da-da…).
	8				Szavakra vagy gesztusokra megfelelően reagál (pl. „pá-pá”).
	9				Zenére gőgicsél vagy sikongat.
	10				Egyszerű utasításokat követ (pl. „Fogd meg a labdát!”).
	11				Szívesen nézeget képeket.
	12				Mutatással közli kívánságait.
2. élet év	13				A környezet zajait utánozza.
	14				Két egyszerű szót utánoz.
	15				Rákérdezésre legalább egy testrészét megmutatja.
	16				Kétszavas aktív szókincse van.
	17				Cipőjét, ruháját, játékát megmutatja.
	18				10 szavas szókincse van.
	19				3 különböző tárgy képét megmutatja.
	20				Egyes szavakat megismétel, amiket hallott.
	21				A „Mit szeretnél?” kérdésre két kívánságot közöl.
	22				Kérdésre megnevez a környezetből 3 tárgyat.
	23				Kétszavas mondatot használ.
	24				Háromból két utasítást követ.
3. élet év	25				Két tevékenységet megnevez.
	26				A „Hogy hívnak?” kérdésre megmondja keresztnevét.
	27				4-5 bemutatott tárgyat megnevez.
	28				Megérti a „nagy” és „kicsi” fogalmát.
	29				Háromszavas mondatokat használ.
	30				Két számnevet megismétel.
	31				10 igen gyakran használt tárgyat megnevez.
	32				Használja az „én”, valamint az „engem, nekem, enyém” kifejezéseket.
	33				5 percig figyelmesen hallgat egy történetet.
	34				Vezeték- és keresztnevét is megmondja.
	35				5 szótagból álló mondatot megismétel (pl. „Ott az autó.”).
	36				15 tárgyból tízet helyesen megnevez.
4. élet év	37				Három számot utánmond.
	38				Megmondja a keresztnevét és a nemét.
	39				Öt állatot megnevez.
	40				Többes számot (esetet) használ.
	41				Képeket az „állat”, „játék” és „étel” főfogalom alá rendez.
	42				Egyszerű dalt énekel.
	43				Négyszavas mondatokban beszél.
	44				Spontán elmesél – közelmúltban bekövetkezett – élményeket, eseményeket.
	45				Megválaszolja a „Mit csinálsz, hogyha éhes vagy?” kérdést.
	46				Fesztelenül beszélget, egyszerűbb „párbeszéddel” próbálkozik.
	47				Ellentétpárokat tud mondani (hideg-meleg, világos-sötét, lassú-gyors).
	48				Ötszavas mondatot megismétel (pl. „Adj nekem egy nagy almát!”.

5. élet év	49				Egyszerű gyermekmondókákat utánmond.
	50				90%_ban tisztán, érthetően beszél.
	51				„K”, „F” és „D” hangokat tud képezni.
	52				Három utasítást helyes sorrendben tud követni.
	53				Legalább hat színt megnevez.
	54				Megpróbál új szavakat spontán használni.
	55				Két szó jelentését a használat körülírásával definiálja.
	56				Három egyszerű szót formálisan definiál (Mi az a labda, ágy, ruha, kulcs, alma?).
	57				Általában ötszavas mondatokat használ.
	58				Használja a múlt időt.
	59				Nem használ infantilis fordulatokat („bébi-nyelvet”).
	60				Fantáziadús történeteket mesél.

E: Gondolkodás, érzékelés - észlelés

1. élet év	1				Mozgó tárgyakat tekintetével követi.
	2				Felismer néhány hozzá közel álló „gyakran látott) személyt.
	3				A környezet tárgyait fixálja.
	4				Az asztalról leesett kanalat követi tekintetével.
	5				Reagál egy arc eltűnésére „kukucs-játék”.
	6				Kitartóan próbálkozik, ha szeretne valamit megnevezni.
	7				Guruló labda után néz.
	8				Reagál a saját tükörképére.
	9				Játékot zsinórjánál fogva húz.
	10				Lehúzza a kockára terített kendőt.
	11				Utánzásképpen dobol egy ütővel.
	12				Leemeli a csészét, ami alatt egy elrejtett tárgy van.
2. élet év	13				Két fakockát összeüt.
	14				Firkálást próbál utánozni.
	15				Nagyobb elemeket belehelyez egy lyukas táblába.
	16				Spontán firkál.
	17				Egy baba négy testrészét megmutatja.
	18				Kezdeményezés szintjén megpróbálja használni a háztartzási eszközöket.
	19				Felszólításra két személyt megmutat.
	20				Két ütővel dobolást utánoz.
	21				Hat tárgyat felismer a környezetében vagy a képeskönyvben (Mutasd meg…!).
	22				Három lyukas hengert egymásba dug.
	23				Egy babának öt testrészét megmuatatja (szem, orr, kéz, láb, haj).
	24				Érti a „több” kifejezést (szeretne valamiből többet).
3. élet év	25				Megfigyelhetők a birtokos gondolkodás kezdetei.
	26				Formatáblába behelyezi a kört, négyzetet és háromszöget.
	27				Az „egy”-ről kialakult számfogalma van.
	28				Három pár lottó-játék képet párba rendez.
	29				Két eldugott tárgyat megtalál.
	30				Felszólításra a baba hat testrészét megmutatja.
	31				Érti a fölé-fölött, alá-alatt viszonyszókat.
	32				Ismeri különböző használati tárgyak funkcióját (Mutasd meg, mit lehet megenni, felvenni!).
	33				Öt kockát sorba rak.
	34				Építőkockát színek szerint különfelé szortíros (piros és kék).
	35				Külső személy által megérintett testrészét megmutatja (csukott szemmel).
	36				Piros, kék és sárga felszólításra megmutatja.
4. élet év	37				Három lerajzolt tárgy funkcióját ismeri (kanál, fésű, csésze).
	38				A tárgy kiemelésével kettőig számlál.
	39				3-4 részből álló puzzle-t összerak.
	40				Kör(öke)t és négyzet(eke)t ábrázoló kártyákat csoportba rendez.
	41				Fakockából hidat épít.
	42				Megérti Mi repül, megy, jár, úszik? (hal, madár, autó képei).
	43				Négyből kétféle zajt felismer felvételről: autó, telefon, írógép, kerékpárcsengő.
	44				Kialakult a „kettő” számfogalma (Mennyi, hány kocka van itt?).
	45				Megérti a „nagyobb, hosszabb” kifejezéseket.
	46				Három részre vágott képet (kutya) összerak.
	47				A felvételről hallott hangokat „hangos”-nak vagy „halk”-nak jellemzi.
	48				4 geometriai formát egymáshoz rendel (kör, négyzet, háromszög, hatszög).

5. élet év	49				Meg tudja mondani, mit csinálunk nappal és éjjel.
	50				A tárgy kiemelésével háromig számlál.
	51				A labdát és az autót formálisan vagy használatuk leírásával definiálja.
	52				Emberalakot rajzol két részből (fej, törzs).
	53				Megoldja a következő feladatot: Adj ide három autót, három kockát…!
	54				Meg tudja mondani, mit csinálunk a szemünkkel, fülünkkel.
	55				6 fakockából felszólításra piramist vagy hidat épít.
	56				12 részből álló puzzle-t összerak.
	57				Tudja, miből készül a ház.
	58				Megérti: miért vannak könyveink, házunk…?
	59				Anyagokat megkülönböztet (Miből van a kanál, cipő, asztal?).
	60				Felismeri és megnevezi a pénzérméket (forint).